

На основу члана 67. став 1. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, 10/19 и 6/20),

Министар просвете, науке и технолошког развоја доноси

ПРАВИЛНИК

о допунама Правилника о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања

Члан 1.

У Правилнику о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања („Службени гласник РС – Просветни гласник”, бр. 5/19 и 1/20) у делу: „3. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ” – одељак „Назив предмета: МАТЕРЊИ ЈЕЗИК” после програма предмета: „СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК”, додаје се програм предмета: „ХРВАТСКИ ЈЕЗИК”, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

У програму предмета: „ИСТОРИЈА”, после одељка: „III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА”, додаје се одељак: „IV. ДОДАТНИ САДРЖАЈИ ПРОГРАМУ ИСТОРИЈА КОЈИ ИЗРАЖАВАЈУ ПОСЕБНОСТ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ”, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

У програму предмета: „ЛИКОВНА КУЛТУРА”, после одељка: „III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА”, додаје се одељак: „IV. ДОДАТНИ САДРЖАЈИ ПРОГРАМУ ЛИКОВНА КУЛТУРА КОЈИ ИЗРАЖАВАЈУ ПОСЕБНОСТ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ”, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

У програму предмета: „МУЗИЧКА КУЛТУРА”, после одељка: „III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА”, додаје се одељак: „IV. ДОДАТНИ САДРЖАЈИ ПРОГРАМУ МУЗИЧКА КУЛТУРА КОЈИ ИЗРАЖАВАЈУ ПОСЕБНОСТ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ”, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

У делу: „4. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ” – одељак „Назив програма: МАТЕРЊИ ЈЕЗИК/ГОВОР СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ”, после програма: „ЧЕШКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ” додају се програми: „ХРВАТСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ, МАКЕДОНСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ и ВЛАШКИ ГОВОР СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ”, који су одштампани уз овај правилник и чине његов саставни део.

Члан 2.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику”, а примењује се почев од школске 2020/2021. године.

ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ – МАТЕРЊИ ЈЕЗИК

1. ХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Naziv predmeta **HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST**

Cilj Cilj je učenja *Hrvatskoga jezika i književnosti* njegovanje hrvatskoga jezika pravilnim korištenjem u raznim komunikacijskim situacijama; ovladavanje temeljnim jezičnim djelatnostima slušanja, govorenja, čitanja, pisanja; razvijanje imaginacije i umjetničkoga senzibiliteta, estetske i čitalačke kompetencije, kritičkoga i moralnoga prosuđivanja, istraživačkoga promatranja te asocijativnoga povezivanja čitanjem i tumačenjem književnih djela; stjecanje osnovnih znanja o mjestu, ulozi i značaju jezika i književnosti u kulturi i medijskoj pismenosti; stjecanje i razvijanje humanističkih znanja; funkcionalno povezivanje sadržaja iz predmetnih područja nastavnoga predmeta Hrvatski jezik i književnost.

Razred **Sedmi**
Godišnji fond sati **144 sata**

ISHODI Po završenoj temi/području učenik će biti sposoban:	PODRUČJE/TEMA	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> – uočiti obilježja misaone lirске pjesme – razlikovati osnovno i preneseno značenje – analizirati vanjsku kompoziciju lirске pjesme (strofa, stih, rima); – razlikovati pjesničke slike (vizualne, auditivne, olfaktivne, gustativne, taktilne) – prepoznati i imenovati stilska izražajna sredstva (simbol, metaforu, ponavljanje, opkoračenje, prebacivanje, hiperbolu, gradaciju) – razlikovati slobodni stih od vezanoga stiha – prepoznati ritmotvorne elemente – navesti obilježja misaone pjesme – uočiti obilježja dijalektalne poezije – prepoznati i razlikovati socijalnu, ljubavnu, domoljubnu, religioznu pjesmu, pjesmu u prozi i baladu te navesti njihova obilježja – uočiti obilježja i strukturu soneta, razlikovati vrste strofa u sonetu – uočiti obilježja proznoga teksta i objasniti ideju – uočiti vremenski slijed u proznome tekstu, razlikovati kronološki slijed od retrospekcije – imenovati dijelove fabule (uvod, zaplet, vrhunac, rasplet) – prepoznati i navesti obilježja pripovijednih tehnika (pripovijedanje, opisivanje, dijalog, monolog) – razlikovati vrste karakterizacija likova (psihološka, moralna, sociološka, govorna) – uočiti i navesti obilježja crtrice – prepoznati i navesti obilježja mita i legende – razlikovati kriminalističku priču od kriminalističkoga romana – razlikovati kronološki i retrospektivni slijed fabule – uočiti osnovne elemente strukture književnoga djela (tema, motiv, mjesto i vrijeme radnje, karakterizacija likova); – razlikovati obilježja komedije, tragedije i drame u užem smislu – uočiti obilježja i razlikovati autobiografiju od biografije – povezati književne termine i pojmove naučene u prethodnim razredima s novim pročitanim djelima – čitati s razumijevanjem – parafrazirati pročitano – razlikovati književni i neknjiževni tekst – prepoznati uzročno-posljedične veze u tekstu – kritički procijeniti književno djelo u svrhu preporuke – usporediti književno i filmsko djelo, kazališnu predstavu i dramski tekst; – usmjereno čitati tekst i samostalno rješavati zadatke vezane uz tekst – navesti primjere osobne koristi čitanja – međusobno razlikovati istoznačnice, bliskoznačnice i suprotnice – pravilno koristiti naglasne znakove – razlikovati vrste zamjenica i sklanjati ih – točno koristiti zamjenice u govoru i pismu – razlikovati upitne i odnosne zamjenice prema ulozi u rečenici – razlikovati neodređene zamjenice od drugih vrsta zamjenica i prepoznati ih u rečenici – raščlaniti upitne i odnosne zamjenice na temelju oblika i obilježja – povezati obilježja upitno-odnosnih s neodređenim zamjenicama – razlikovati upitno-odnosne od neodređenih zamjenica – analizirati jednostavnu rečenicu s obzirom na njezine sintaktičke elemente – objasniti osnovno gramatičko ustrojstvo rečenice i mjesto objekta u odnosu na predikat. – razlikovati vrste objekta (izravni i neizravni), predikata i priložnih oznaka 	<p>KNJIŽEVNOST</p>	<p>LIRIKA Lektira</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dobriša Cesarić: <i>Pjesme</i> 2. Dragutin Tadijanović: <i>Srebrne svirale</i> 3. Tin Ujević: <i>Hrvatska mlada lirika/Izbor pjesama</i> (antologijske pjesme) 4. Antun Branko Šimić: <i>Sabrane pjesme</i> 5. Antun Gustav Matoš: <i>Pjesme</i> 6. Slavko Mader: <i>Izabrane pjesme</i> 7. Josip Pupačić: <i>Izabrane pjesme</i> 8. Vjekoslav Majer: <i>Pjesme</i> 9. Vesna Krmpotić: <i>Izbor iz pjesama</i> 10. Miroslav Krleža: <i>Pjesme</i> 11. Zvonimir Golob: <i>Izabrane pjesme</i> 12. Nikola Šop: <i>Pjesme siromašnog sina/Isus je moja sjena</i> 13. Ivan Goran Kovačić: <i>Lirika</i> 14. Dragutin Domjanić: <i>Kipci i popevke</i> <p>Književni termini i pojmovi Tema, motivi i pjesničke slike kao elementi kompozicije lirске pjesme. Vrsta strofe prema broju stihova u lirskoj pjesmi. Vrste stiha (vezani i slobodni, stih prema broju slogova). Vrste rime. Obilježja ritma u lirskoj poeziji. Obilježja lirске poezije: slikovitost, ritmičnost, osjećajnost. Stilska izražajna sredstva: simbol, metafora, gradacija, opkoračenje, prebacivanje, hiperbola, usporedba, personifikacija, epitet, onomatopeja, aliteracija, asonanca, kontrast, ponavljanje. Dijalektalna lirika. Vrste autorske (socijalna, domoljubna, duhovna, misaona, ljubavna) i narodne lirске pjesme. Sonet.</p> <p>EPIKA Lektira</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sunčana Škrinjarić: <i>Čarobni prosjak</i> 2. August Šenoa: <i>Zlatarevo zlato</i> 3. Dinko Šimunović: <i>Duga</i> 4. Vjenceslav Novak: <i>Iz velegradskog podzemlja</i> 5. Charles Dickens: <i>Oliver Twist</i> 6. Gustav Schwab: <i>Najljepše priče klasične starine</i> 7. Pavao Pavličić: <i>Dobri duh Zagreba</i> 8. Agatha Christie: <i>Ubiti je lako</i> 9. Arthur Conan Doyle: <i>Sherlock Holmes</i> 10. Zlatko Krilić: <i>Prvi sudar/Početak plovidbe/Veliki zavodnik/Zagonetno pismo</i> 11. Deborah Ellis: <i>Djevojčica iz Afganistana</i> 12. Sue Townsend: <i>Tajni dnevnik Adriana Molea</i> 13. Hrvoje Hitrec: <i>Smogovci</i> 14. Vjekoslav Majer: <i>Dnevnik malog Perice</i> <p>Književni termini i pojmovi Pisac i pripovjedač, pripovjedač u prvoj i trećoj osobi. Oblici kazivanja: opisivanje, pripovijedanje u prvom i trećem licu; dijalog, monolog. Fabula: uvod, zaplet, vrhunac, rasplet; nizanje događaja; epizoda; poglavlje. Kronološki i retrospektivni slijed događaja. Karakterizacija likova: psihološka, sociološka, moralna, govorna). Vrste epskih djela u stihu i prozi: epska narodna pjesma (balada), socijalna pripovijetka, mit, legenda, dnevnik, crtica, kriminalistička priča. Vrste romana: kriminalistički, pustolovni, znanstveno-fantastični, povijesni.</p>

<ul style="list-style-type: none"> – uočiti atribut, odrediti vrstu atributa, razlikovati imenski i pridjevski atribut, uočiti dijelove atributnoga skupa – uočiti imenice u službi apozicije, prepoznati apoziciju u gramatičkome ustroju rečenice, razlikovati apoziciju od imeničkoga atributa, uočiti dijelove apozicijskoga skupa – odrediti atribut i apoziciju u rečenici, imenovati vrste atributa, odrediti članove atributnoga i apozicijskoga skup – generirati rečenice u apozicijske i atributne skupove – razlikovati jednostavne i složene rečenice – poznavati i objasniti načine sklapanja jednostavnih rečenica u složenu – razložiti složenu rečenicu s obzirom na odnos surečenica i veznika u njoj – razlikovati nezavisno složene rečenice na temelju veznika – razvrstati zavisno složene rečenice s obzirom na redosljed surečenica – utvrditi vrstu zavisno složene rečenice na temelju službe riječi u rečenici – primjenjivati pravila u pisanju velikoga početnog slova u imenima društava, organizacija, udruga, pokreta, javnih skupova, kratica i naslova – točno naglašavati riječi u skladu s naglasnim sustavom hrvatskoga standardnog jezika – prosuđivati o pravilnoj uporabi upitno-odnosnih zamjenica – točno pisati neodređene zamjenice s prijedlozima i česticama – primijeniti znanje o velikome slovu i zareza u pisanju nadnevka i mjesta – razlikovati atribut i apoziciju, kao i njihove skupove, s obzirom na položaj u rečenici i njihovu sročnost s imenicom kraj koje stoje – zapisivati zarez u rečeničnome nizu te u određenim vrstama nezavisno složenih rečenica – uvrštavati zarez u inverziji, umetanju, nabranjanju te u skladu s intonacijom zavisne rečenice – primijeniti rečenične znakove u sporazumijevanju – izvještavati o prvome tiskanom rječniku i gramatici te o Gajevim slovničkim rješenjima – uočiti značenje sporazumijevanja i neverbalne komunikacije, navesti načine sporazumijevanja i vrednote govorenoga jezika – odrediti svrhu govorenja: osobna i javna komunikacija – povezivati izgovorene cjeline u veće cjeline i rečenice vodeći računa o rečeničnome naglasku – pisati upravni govor u rečenicama s različitim odnosima navođenja i objašnjenja, razlikovati rečenične znakove i točno ih koristiti – preoblikovati upravni govor u neupravni i obrnuto – raspravljati spontano i prema unaprijed dogovorenoj temi – vrednovati pravogovorna pravila pri konstruiranju debate – pripovijedati prema planu – prepoznati ulogu opisa u pripovijedanju (statičan i dinamičan opis, usporavanje radnje) – analizirati biografske, autobiografske i novinarske žanrove prema njihovim obilježjima – organizirati i sažimati slušani tekst u bilješke, pisati natuknice o pročitanome tekstu – osmisliti vlastiti pisani zadatak na zadanu temu – imenovati dijelove referentne zbirke (leksikon, enciklopedija, rječnik, priručnik...), služiti se knjigama i pretraživati je – uočiti obilježja vijesti, napisati vijest – navesti obilježja i razlikovati vrste radijskih i televizijskih emisija – navesti povijesni razvoj radija i televizije – imenovati radijska i filmska izražajna sredstva – razlikovati radijske i filmske žanrove – prepoznati obilježja igranoga, animiranoga i dokumentarnoga filma – razlikovati filmski i književni predložak – prepoznati obilježja televizijske serije, analizirati odnose među likovima 		<p>DRAMA Lektira</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Miro Gavran: <i>Traži se novi suprug</i> 2. Ivana Marinić: <i>To nisam ja</i> 3. Dubravko Jelačić Bužimski: <i>Noćna igra s Jesenjinom</i> <p>Književni termini i pojmovi Dijelovi dramskoga teksta: čin, prizor, slika. Dramska osoba, dramski sukob i dramska situacija. Dramski dijalog, monolog. Didaskalije. Improvizacija.</p> <p>POPULARNOZANSTVENI I INFORMATIVNI TEKSTOVI</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Daniel Pennac: <i>Od korica do korica</i> 2. HSUTI: <i>Bonton u svakodnevnoj komunikaciji s osobama s invaliditetom</i> 3. http://www.prs.hr/ (vrste diskriminacije po spolu) 4. https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/ (publikacija <i>Nasilje preko interneta</i>) 5. <i>Pronađena špilja Romula i Rema</i> (novinski članak) 6. Pam Brown: <i>Ljudi koji su pomogli svijet</i> 7. Sanja Lovrenčić: <i>U potrazi za Ivanom</i> 8. Autobiografije i biografije hrvatskih književnika 9. <i>Konvencija o pravima djeteta</i> 10. Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za djecu <p>Dopunski izbor lektire</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Božidar Prosenjak: <i>Divlji konj</i> 2. Vladimir Nazor: <i>Pripovijetke</i> 3. Damir Miloš: <i>Bijeli klaun</i> 4. Zoran Pongračić: <i>Gumi-gumi</i> 5. Branka Primorac: <i>Maturalac</i> 6. Ićan Ramljak: <i>Povratnik/San bez uzglavlja</i> 7. Pero Zlatar: <i>Otključani globus</i> 8. Zvonko Todorovski: <i>Prozor zelenog bljeska/Mirakul od mora</i> 9. Branka Kalauz: <i>Čuj, Pigi, zaljubila sam se</i> 10. Jadranka Klepac: <i>Miris knjige</i> 11. Bernard Jan: <i>Potraži me ispod duge</i> 12. Daniel Defoe: <i>Robinson Crusoe</i>
	JEZIK	<p>Odnosi među riječima – istoznačnice, bliskoznačnice i suprotnice Upitne i odnosne zamjenice – obilježja, vrste, uporaba, promjena i pravilno pisanje upitnih i odnosnih zamjenica Neodređene zamjenice – obilježja, vrste, uporaba, promjena i pravilno pisanje neodređenih zamjenica Jednostavne rečenice – jednostavna, neproširena, proširena, neoglagoljena i besubjektna rečenica Objekt – izravni i neizravni objekt Priložne oznake – mjesta, vremena i načina Atribut i apozicija – pridjevni i imenički, atributni skup, apozicija i apozicijski skup Složena rečenica – nezavisno složena, zavisno složena, surečenica, rečenični niz, povezivanje, uvrštavanje, veznika sredstva, veznike i nevezničke rečenice Nezavisno složene rečenice – sastavna, suprotna, rastavna, isključna i zaključna Zavisno složene rečenice – predikatna, subjektna, objektna, atributna, priložne rečenice (mjesne, vremenske, načinske)</p> <p>Ortoepija Naglašene i nenaglašene riječi – naglasnice, nenaglasnice, prednaglasnice i znanaglasnice, vrste naglaska i pravila naglašavanja</p> <p>Pravopis Veliko početno slovo – u imenima društava, organizacija, udruga, pokreta, javnih skupova, pisanje kratica Upravni i neupravni govor – navođenje i objašnjenje, upravni i neupravni govor u pisanju Pisanje naslova i pokreta Pisanje rečeničnih znakova s obzirom na intonaciju Pravilna uporaba naglasnih znakova Pisanje latinskih naziva biljaka, pravilna uporaba upitnih i odnosnih zamjenica u pisanim i govornim oblicima Uporaba velikoga početnog slova u vlastitim imenima; pisanje neodređenih zamjenica s prijedlogom i bez njega Pravilna uporaba rečeničnih znakova Pravilna uporaba prijedloga s(a), sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, odjeljivanje priložnih oznaka zarezom, pisanje mjesta i nadnevka Pravilna uporaba prijedložnih atributa (prijedloga uz genitiv), odjeljivanje atributa zarezom Pisanje apozicija i apozicijskoga skupa u položaju iza imenice Pravilno pisanje zareza u nezavisno složenim rečenicama Pravilno pisanje zareza u zavisno složenim rečenicama; uporaba zareza u inverziji i umetanju</p> <p>Povijest jezika Povijest hrvatskoga književnog jezika – prvi tiskani rječnik, gramatika, Gajeva reforma, gajica</p>

	JEZIČNA I MEDIJSKA KULTURA	<p>Jezična i nejezična sredstva izražavanja – sporazumijevanje, jezične vrednote govorenoga jezika, nejezična sredstva sporazumijevanja</p> <p>Samoznačne i suznačne riječi – strukturiranje govora za debatu</p> <p>Opis i dijalog u pripovijedanju – pripovijedanje prema planu, statičan i dinamičan opis, usporevanje radnje</p> <p>Biografija, autobiografija, vijest, bilješka, natuknica, komentar – čitanje, slušanje, raščlanjivanje, komentiranje, izvještavanje, raspravljavanje, istraživanje, pisanje bilježaka i natuknica, vrednovanje</p> <p>Upravni i neupravni govor</p> <p>Četiri školske zadaće – dvije u svakome polugodištu (dva sata za pisanje zadaće i jedan za analizu i pisanje poboljšane verzije sastavka).</p> <p>Termini i pojmovi</p> <p>Igrani film. Vrste igranoga filma. Obilježja igranoga filma. Televizijske emisije. Vrste televizijskih emisija (prema namjeni). Radio. Zvuk kao izražajno sredstvo radija. Vrste radijskih emisija. Knjižna grada. Referentna zbirka: rječnik, enciklopedija, pravopis.</p> <p>Popis medijskih sadržaja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Što je film: Igrani film; 2. Što je film: Gluma u filmu; 3. Filmovi C. Chaplina; 4. K. Golik: <i>Tko pjeva, zlo ne misli</i>; 5. S. Daldry: <i>Billy Elliot</i> (ili drugi suvremeni film po izboru koji ima dobre kritike/značajne nagrade) 6. <i>Smogovci</i> (televizijska serija) 7. Radijska ili televizijska emisija
--	----------------------------	---

Ključni pojmovi sadržaja: služba riječi, rečenice, književnost, jezik, jezično i medijsko izražavanje.

UPUTE ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja *Hrvatskoga jezika i književnosti* čine tri predmetna područja: Književnost, Jezik, Jezična i medijska kultura. Preporučena podjela sati po predmetnim područjima je sljedeća: Književnost – 52 sati, Jezik – 54 sati i Jezična i medijska kultura – 38 sati, ukupan broj sati u nastavnoj godini iznosi 144 sata. Sva se tri područja prožimaju i nijedno se područje ne može proučavati izolirano.

Program nastave i učenja *Hrvatskoga jezika i književnosti* utemeljen je na ishodima, odnosno na procesu učenja i učeničkim postignućima. Ishodi predstavljaju opis integriranih znanja, vještina, stavova i vrijednosti koje učenik gradi, proširuje i produbljuje trima predmetnim područjima ovoga programa.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program nastave i učenja usmjeren na ishode daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Nastavnik kontekstualizira program potrebama određenoga odjela imajući na umu: sastav odjela i karakteristike učenika; udžbenike i druge nastavne materijale; tehničke uvjete, nastavna i medijska sredstva kojima škola raspolaže; izvore podrške, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine. Polazeći od danih ishoda i sadržaja stvara se godišnji – globalni plan rada iz kojega se razvijaju mjesečni – operativni planovi. Ishodi definirani po područjima olakšavaju daljnju operacionalizaciju ishoda na razinu određene nastavne jedinice. Sada nastavnik za svako područje ima određene ishode. U etapi planiranja i pisanja pripreme za sat, od nastavnika se očekuje da svaku nastavnu jedinicu prilagodi ishodima učenja. Tijekom planiranja treba imati u vidu da se neki ishodi ostvaruju brže i lakše, ali je za većinu ishoda (posebno za predmetno područje Književnost) potrebno više vremena, više raznih aktivnosti i rad na raznim tekstovima.

U etapi planiranja nastave i učenja veoma je važno imati u vidu da je udžbenik nastavno sredstvo i da on ne određuje sadržaje predmeta. Zato je potrebno sadržajima danim u udžbeniku pristupiti selektivno i u odnosu na predviđene ishode koje treba dostići. Pored toga što učenike treba osposobiti za korištenje udžbenika, kao jednoga od izvora znanja, nastavnik ih treba uputiti u načine i oblike upotrebe drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

KNJIŽEVNOST

Okosnicu programa književnosti čine tekstovi iz lektire. Lektira je razvrstana po književnim rodovima – lirika, epika, drama i obogaćena izborom nefikcionalnih, popularnoznanstvenih i informativnih tek-

stova. Izbor djela u najvećoj mjeri temeljen je na načelu prilagođenosti dobi učenika. Uz tekstove koje je potrebno obraditi na satu, dan je i popis domaće lektire. Ciljevi su uvođenja domaće lektire oblikovanje, razvijanje i njegovanje čitalačkih navika učenika. Opsežnija djela učenici mogu čitati tijekom školskih praznika, čime se potiče razvijanje navike kontinuiranoga čitanja.

Obveznomu popisu djela za obradu dodan je popis izbornih tekstova. Izborni dio dopušta nastavniku veću kreativnost u ostvarivanju ishoda.

Uz korpus tekstova kanonskih pisaca kojim se utječe na oblikovanje estetskoga ukusa učenika, izgrađuje i bogati svijest o prirodi nacionalne književnosti (i vrijednostima klasika svjetske književnosti), ali i kulturnome i nacionalnome identitetu, u izboru lektire i dopunskome izboru nastavnica dana je mogućnost odabira i određenoga broja književnih djela suvremenih pisaca. Time se učenici upoznaju s reprezentativnim primjerima suvremene književnosti i u prilici su kritički procjenjivati poetiku njihovih djela s kanonskim vrijednostima. Cilj uvođenja suvremenih književnih djela jest da se po svojoj motivskoj ili tematskoj srodnosti vežu za postojeće teme i motive u okviru programa i da se takvim primjerima pokaže kako i suvremeni pisci promišljaju o temama prijateljstva, etičnosti, razvijaju imaginaciju i empatiju. Time će se bogatiti vertikalno čitalačko iskustvo učenika i osuvremeniti pristup nastavi.

Takav izbor djela omogućava primjenu komparativnoga pristupa proučavanju literarnoga stvaralaštva, uz odabir raznih razina obrade: interpretacije, prikaza ili osvrta. Izbor djela treba biti usklađen s mogućnostima, potrebama i zanimanjima konkretnoga odjela. Razlike u ukupnoj umjetničkoj i informativnoj vrijednosti pojedinih tekstova utječu na odgovarajuća metodička rješenja (prilagodavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta ovisno o složenosti njegove strukture, povezivanje i grupiranje s odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja – gramatike, pravopisa i jezične i medijske kulture i sl.).

Tekstovi iz dopunskoga dijela programa trebaju poslužiti nastavniku i pri obradi nastavnih jedinica iz gramatike, kao i za obradu i utvrđivanje sadržaja iz jezične i medijske kulture. Djela koja neće obrađivati, nastavnik treba preporučiti učenicima za čitanje u slobodno vrijeme. Novi program utemeljen je na uočavanju prirode i uloge književnoga djela, kao i uočavanju razlike književnih i neknjiževnih tekstova. Učenici trebaju biti osposobljeni razlikovati obilježja književnoga teksta (konotativnost, književne postupke, slikovitost, ritmičnost i sl.) u odnosu na denotativnost, informativnost i kazivanje utemeljeno na činjenicama i podacima u različitim oblicima neknjiževnih tekstova. Korelativnost je omogućena primjerenim kombiniranjem obaveznih i izbornih djela.

S popisa dopunskoga izbora nastavnik bira ona djela koja će, uz obvezni dio lektire, činiti tematsko-motivske cjeline. Nastavnik može

grupirati i povezivati djela po srodnosti iz obveznoga i dopunškoga programa na mnogo načina. Mogući primjeri funkcionalnoga povezivanja nastavnih jedinica mogu biti sljedeći (nikako i jedini):

Čitati, čitati: Daniel Pennac, *Deset prava čitatelja (Od korica do korica)*; Dobriša Cesarić, *Pjesma mrtvog pjesnika (Pjesme)*; Rudyard Kipling, *Ako*; Jadranka Klepac, *Miris knjige*;

Uvod u književnost za velike: Ivan Goran Kovačić, *Mrak na svijetlim stazama*; August Šenoa, *Zlatarevo zlato*; Dinko Šimunović, *Duga*; Vjenceslav Novak, *Iz velegradskog podzemlja*; *Konvencija o pravima djeteta*;

Duboka povezanost: Slavko Mađer, *U ljetne večeri postaju mreže mog djeda srebrne*; Vjekoslav Majer, *Moj otac i ja*; Josip Pupačić, *Tri moja brata*; Vesna Krmpotić, *Što sam ja tebi more*; Zvonko Todorovski, *Mirakul od mora*;

O vrstama raznim: Dobriša Cesarić, *Vagonaši*; Antun Branko Šimić, *Siromasi koji jedu od podne do podne*; Charles Dickens, *Oliver Twist*; Pavao Pavličić, *Dobri duh Zagreba*; Arthur Conan Doyle, *Sherlock Holmes*; Miljenko Hajdarović, *Legenda o Romulu i Remu*; Gustav Schwab, *Orfej i Euridika*;

Zlatni ljudi: Miroslav Krleža, *Čežnja*; Zlatko Krilić, *Susret s jeseni*; Jure Kaštelan, *Volio bih da me voliš*; Narodna balada, *Hasanaginica*; Branka Kalauz, *Čuj, Pigi, zaljubila sam se*;

Vjera i domovina: Charlotte Gray, *Majka Tereza*; Antun Branko Šimić, *Nađeni Bog*; Cesareo Gabarain, *Ribar ljudi*; Nikola Šop, *Kuda bih vodio Isusa*; Zvonimir Golob, *Kako se piše pjesma o domovini*; Petar Preradović, *Rodu o jeziku*;

Drukčiji od drugih: Deborah Ellis, *Djevojčica iz Afganistana*; Sue Townsend, *Tajni dnevnik Adriana Molea*, Vjekoslav Majer, *Dnevnik malog Perice*; Hrvoje Hitrec, *Smogovci*; Miro Gavran, *Traži se novi suprug*;

Svjetla svijeta: Ivana Brlić-Mažuranić, *Autobiografija*; Eduard Slavoljub Penkala, *Životopis*; Ivana Marinić, *To nisam ja*; Dubravko Jelačić Bužimski, *Noćna igra s Jeseninom*;

Mala škola medijske kulture: Igrani film (Krešo Golik, *Tko pjeva, zlo ne misli*); Stephen Daldry, *Billy Elliot*); Televizijske emisije; TV serija (*Smogovci*); Radio; Referentna zbirka

Međupredmetne korelacije – nastavu je moguće dopuniti znanjima iz povijesti, geografije, vjeronauka, likovne i glazbene umjetnosti...

Isti tekst može se povezivati s drugima na različite načine, prema raznim motivima ili tonu pripovijedanja, u okviru projektne nastave, koja se temelji na ishodima, a ne na sadržajima učenja.

Predloženi obvezni, književni, popularnoznanstveni i informativni tekstovi i sadržaj obvezne domaće lektire, kao i primjeri iz dopunškoga izbora, pri osmišljavanju godišnjega plana rada, a potom i pri oblikovanju mjesečnih planova rada, mogu se tematski povezivati. Pored toga, neophodno je uspostaviti i uravnoteženu raspodjelu nastavnih jedinica vezanih za sva područja predmeta, funkcionalno povezati sadržaje iz jezika i književnosti (gdje god je to moguće) i planirati dovoljno sati za utvrđivanje i usustavljivanje nastavnih sadržaja.

Poželjno je da nastavnik četiri nastavna sata tijekom školske godine posveti obradi književnih tekstova po izboru iz zavičajne književnosti vojvodanskih Hrvata primjerenih dobi učenika.

Književna djela, koja su doživjela kazališnu izvedbu ili ekranizaciju, mogu poslužiti za komparativnu analizu i uočavanje razlika između književne i kazališne/filmske (adaptirane, izmijenjene) fabule i izraza (na primjeru ulomka *Smogovci* Hrvoja Hitreca povezati sličnosti i razlike u odnosu na televizijsku seriju te proučiti odnos mašte u književnosti i u samoj seriji), čime učenici mogu doći do zaključka o prirodi raznih medija i razvijati svoju medijsku pismenost. Preporučuje se čitanje jednoga cjelovitog dramskog teksta. Učenici se mogu uputiti i na filmove s tematikom sličnom pročitanim književnim tekstovima (siromaštvo, zapuštena djeca, položaj osoba s invaliditetom i sl.) i dodatno povezati obradu jedne tematsko-motivske cjeline.

Pojedine sadržaje medijske pismenosti treba obraditi u korelaciji s obrađenim tekstovima. Na primjer, pojam „dječji časopis ili enciklopedija” učenici trebaju upoznati tako što će čitati konkretne tekstove iz časopisa/enciklopedije koji su u izravnoj vezi s pročitanim lektirou.

Osim korelacije među tekstovima, nužno je da nastavnik uspostavi vertikalnu korelaciju. Nastavnik se prethodno obvezno upozna sa

sadržajima Hrvatskoga jezika i književnosti iz prethodnih razreda, radi uspostavljanja načela postupnosti i sustavnosti.

Nastavnik, također, treba poznavati sadržaje drugih predmeta koji koreliraju s predmetom Hrvatski jezik i književnost. Tako, horizontalnu korelaciju nastavnik uspostavlja, prije svega, s nastavom povijesti, likovne kulture, glazbene kulture, vjerske nastave i građanskoga odgoja.

Uvođenje učenika u svijet književnosti, ali i ostalih, tzv. neknjiževnih tekstova (popularnih, informativnih), predstavlja izuzetno složen nastavni zadatak. Upravo na tome stupnju školovanja stječu se osnovna i vrlo značajna znanja, umijeća i navike o kojima će ovisiti učenička književna kultura, ali i estetske kompetencije. Učenici trebaju razumjeti fikcionalnu prirodu književnoga djela i njegovu autonomnost (odnosno razlikovati lirskoga subjekta i pjesnika, pripovjedača i pisca), kao i činjenicu da književno djelo oblikuje jednu moguću sliku stvarnosti.

Pri obradi teksta, treba primjenjivati jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka. U skladu s ishodima, učenike treba navikavati da svoje dojmove, stavove i sudove o književnome djelu podrobnije dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku djelatnost i zauzimanje kritičkih stavova.

Poželjno je da obrada književnoga djela bude protkana rješavanjem problemskih pitanja koja su potaknuta tekstem i umjetničkim doživljavanjem. Mnogi tekstovi, a pogotovo odlomci iz djela, u nastavnom postupku zahtijevaju odgovarajuću lokalizaciju, često i višestruku. Da bi učenici intenzivno doživjeli i pravilno shvatili tekst, potrebno ga je smjestiti u vremenske, prostorne i društveno-povijesne okvire, kao i dati informacije o važnim sadržajima koji prethode odlomku.

Pri tumačenju teksta, učenike treba navikavati da svoje dojmove, stavove i sudove o književnome djelu dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku djelatnost i zauzimanje kritičkih stavova, uz uvažavanje individualnoga razumijevanja smisla književnoga teksta i iskazivanje različitih stavova.

U nastavnoj interpretaciji književnoumjetničkoga djela, sintetički čimbenici mogu biti: umjetnički doživljaji, tekstne cjeline, važni strukturni elementi (tema, motivi, pjesničke slike, fabula, odnosno siže, književni likovi, smisao i značenje teksta, motivacija, kompozicija), oblici pripovijedanja (oblici izlaganja), jezično-stilski postupci i literarni (književnoumjetnički) problemi.

Književnoteorijske pojmove učenici trebaju upoznavati uz obradu odgovarajućih tekstova i osvrte na prethodno čitalačko iskustvo. U programu nisu navedeni svi pojmovi i vrste književnih djela predviđeni za usvajanje u prethodnim razredima, ali očekuje se da će se nastavnik nasloniti na stečeno znanje učenika, obnoviti ga i produbiti na primjerima. Potrebno je ponoviti ranije naučena stilska sredstva (usporedbu/komparaciju, personifikaciju, epitet, onomatopeju, kontrast, ponavljanje), a potom obraditi i simbol, metaforu, opkoračenje, prebacivanje, hiperbolu i gradaciju; vrste karakterizacija likova (psihološka, socijalna, moralna karakterizacija); socijalnu pripovijetku i socijalni roman; kronološki slijed fabule i retrospektivni slijed fabule; obilježja tragedije, komedije i drame u užem smislu. Obnavljanje i povezivanje znanja iz petoga i šestoga razreda osnovne škole obvezno je.

Pri određivanju jezično-stilskih izražajnih sredstava treba uzeti u obzir umjetničke dojmove, i potom istražiti njihovu jezično-stilsku uvjetovanost.

Tijekom obrade književnih djela, kao i u okviru govornih i pisanih vježbi, učenici trebaju otkriti što više osobina, osjećaja i duševnih stanja pojedinih likova, te oblikovati svoje mišljenje o postupcima likova.

Učenik se potiče da uočava motive socijalne pjesme, pripovijetke i romana na primjerima iz lektire te da razlikuje mit i legendu. Na primjeru *Hasanaginice* učenik ponavlja elemente i uočava obilježja narodne pjesme. Obnavljaju se i proširuju znanja o domoljubnoj i duhovnoj poeziji, ovladava se primjenom književnoteorijskih znanja na konkretnim književnim predlošcima, tj. u predloženim pjesmama ili pričama.

Ishodi vezani za nastavno područje Književnost temelje se na čitanju i interpretaciji književnih tekstova. Čitanjem i tumačenjem književnih djela učenik razvija čitalačke kompetencije koje podrazumijevaju ne samo istraživačko promatranje i stjecanje znanja o knji-

ževnosti, već potiču i razvijaju emocionalno i fantazijsko uživljavanje, imaginaciju, estetsko doživljavanje, bogate asocijativne moći, umjetnički senzibilitet, kritičko mišljenje i izgrađuju prosuđivanje o moralu. Razni oblici čitanja temeljni su preduvjet da učenici u nastavi stječu znanja i da se uspješno uvode u svijet književnoga djela. I u sedmome razredu njeguje se, prije svega, doživljajno čitanje, a učenici se postupno uvode u istraživačko čitanje (čitanje prema istraživačkim zadatcima, čitanje iz raznih perspektiva i sl.) i osposobljavaju se iskazati svoj doživljaj umjetničkoga djela, uvidjeti elemente od kojih je djelo sačinjeno i razumjeti njihovu ulogu u izgradnji svijeta djela.

Povećan broj dopunskoga izbora lektire ukazuje na mogućnost obrade pojedinih predloženih sadržaja (književnih djela) na satima dodatne nastave.

Preporučuje se da se učenici u nastavi koriste elektroničkim dodacima uz udžbenik, ako za to postoji mogućnost u školi.

JEZIK

Nastava jezika osposobljava za pravilnu usmenu i pisanu komunikaciju hrvatskim standardnim jezikom, stoga zahtjevi ovoga programa nisu usmjereni isključivo na usvajanje jezičnih pravila i gramatičke norme već i na razumijevanje njihove svrhe i pravilnu primjenu u usmenome i pisanome izražavanju.

Pri navođenju nastavnih jedinica obrađenih u nižim razredima, provjerava se stupanj usvojenosti i sposobnost primjene prethodno obrađenoga nastavnog sadržaja, a ponavljanje i uvježbavanje na novim primjerima prethodi obradi novoga sadržaja. Time se osigurava kontinuitet rada i sustavnost u povezivanju novoga nastavnog sadržaja s postojećim znanjima.

U usvajanju novoga nastavnog sadržaja presudnu ulogu imaju prikladne i sustavne vježbe te su obvezni dio obrade nastavnoga sadržaja, primjene, obnavljanja i utvrđivanja znanja.

Gramatika

Osnovni je programski zahtjev u nastavi gramatike predstaviti i tumačiti jezik kao sustav. Jezične pojave ne proučavaju se izolirano, izvan konteksta u kojem se ostvaruju njihove funkcije. U odgovarajućoj prilici znanja iz gramatike stavljaju se u svrhu tumačenja teksta, kako umjetničkoga tako i popularnoznanstvenoga. Iznimno su funkcionalan postupak vježbe na primjerima iz neposredne govorne prakse, što nastavu gramatike približava životnim potrebama u kojima se primijeni jezik pojavljuje kao svestrano motivirana ljudska aktivnost.

Jezične se pojave navode i prikazuju u kontekstu, odnosno smještaju se u govorne situacije u kojima se mogu jasno prepoznati, izdvojiti i objasniti njihove karakteristike i funkcije.

Nastava morfologije podrazumijeva proširivanja znanja o zamjenicama (u petome i šestome razredu obrađene su osobne, posvojne, pokazne, povratna, povratno-posvojna). Sada se obrađuju sljedeće vrste zamjenica: upitno-odnosne i neodređene zamjenice. Također, treba ukazati i na gramatičke kategorije zamjenica: rod, broj, padež i lice.

Znanja o sintaksi učenici proširuju učenjem o izravnome i neizravnome objektu, povezujući s glagolima po predmetu radnje. Uče o atributu, apoziciji i njihovim skupovima, tako što se prisjećaju vrsta riječi. Učenici proširuju svoje znanje o rečenici podjelom na jednostavne i složene. Jednostavne rečenice učenici razlikuju prema tome jesu li neoglagoljene, besubjektne, proširene ili neproširene, u skladu s nastavnim sadržajem petoga i šestoga razreda kada su usvojili gradivo o glagolima te o službama riječi. U sedmome razredu učenici povezuju da barem dvije jednostavne rečenice tvore jednu složenu rečenicu, što temelje na znanju o predikatu o kojemu su učili prethodnih godina. Složenu rečenicu učenici dijele na nezavisno složenu i zavisno složenu, pri tome vodeći računa o pisanju redosljeda surečenica, zarezima i veznika.

Učenici se uvode i u nastavu semantike, tako što uče razliku između istoznačnica, bliskoznačnica i suprotnica na učestalim primjerima.

Pravopis

Pravopisna pravila usvajaju se sustavnim uvježbavanjem (pravopisni diktati, ispravak pogrešaka u tekstu, pisane provjere znanja iz pravopisa itd.). U okviru pravopisnih vježba poželjno je povreme-

no uključiti i pitanja kojima se provjerava grafija. Učenici se potiču na samostalno uočavanje i ispravljanje pravopisnih pogrešaka u komunikaciji putem SMS-a, kao i u raznim načinima komunikacije putem interneta. Upućuju se i na korištenje pravopisa i pravopisnoga rječnika (školsko izdanje). Preporučuje se donošenje pravopisa na sat obrade pravopisnih tema (učenici se pojedinačno daju zadatak pronaći riječi u pravopisnome rječniku). Pravila o pisanju velikoga i maloga početnoga slova potrebno je učiti na učeniciima bliskim primjerima te uvježbavati na učestalim primjerima u hrvatskome jeziku. Učenici proširuju znanja o rečeničnim i pravopisnim znakovima, upravnome i neupravnome govoru, pisanju zarezima u nezavisno složenim i zavisno složenim rečenicama i pisanju zarezima kod atributnih i apozicijskih skupova.

Ortoepija

Pravilan izgovor njeguje se provođenjem ortoepskih vježba. U sedmome razredu realiziraju se ortoepske vježbe u okviru nastavne jedinice Naglašene i nenaglašene riječi. Neke ortoepske vježbe ne realiziraju se kao posebne nastavne jedinice, već uz odgovarajuće teme iz gramatike. Npr. mjesto naglasaka povezuje se s padežima (imenice *vrijeme, rame, tjeme* i sl. u genitivu jednine i nominativu množine nemaju naglasak na istom slogu itd.); rečenična intonacija povezuje se s pravopisom i sintaksom itd. Uz korištenje audiosnimaka stvara se navika prepoznavanja, reproduciranja i usvajanja naglasaka hrvatskoga standardnog jezika te uočava odstupanje i razlikovanje vlastite dijalektalne akcentuacije od standardnojezične norme.

Ortoepske vježbe provode se i uz odgovarajuće teme iz književnosti. Npr. naglasak riječi, tempo, ritam, rečenična intonacija i stanke vježbaju se govorenjem naglas odabranih dijelova iz izborne lektire (po izboru nastavnika i učenika) itd. Kao ortoepska vježba provodi se i krasnoslov napamet naučenih ulomaka u stihu i u prozi (uz pomoć auditivnih nastavnih sredstava).

Povijest jezika

U ovome se dijelu i učenici upoznaju s počecima hrvatske pismenosti. U obrazovnome razdoblju, učenici sedmoga razreda usvajaju znanja o prvome rječniku i gramatici te o Gajevoj reformi i gajici. Na taj način učenici produbljuju svoja znanja i upotpunjuju sliku o prethodno naučenim sadržajima o razvoju hrvatskoga jezika. Produbljivanjem znanja o hrvatskome kulturnom identitetu učenici razvijaju pozitivan odnos prema vlastitome kulturnom naslijeđu.

JEZIČNA I MEDIJSKA KULTURA

Razvijanje i unapređivanje jezične kulture učenika predstavlja jedan od najznačajnijih zadataka nastave Hrvatskoga jezika i književnosti. Jedan od osnovnih zadataka nastave jezične kulture odnosi se na usavršavanje jezičnoizražajnih sredstava kod učenika, a njezin je krajnji cilj osposobljenost učenika za uspostavljanje kvalitetne i funkcionalne komunikacije. Područje Jezično izražavanje obuhvaća usmeno i pisano izražavanje. Nastavni rad u ovome području ostvaruje se u drugim područjima predmeta Hrvatski jezik i književnost, kao i u samostalnim nastavnim jedinicama. Obrada književnoga teksta i rad na gramatici moraju uključivati i sadržaje za njegovanje kulture usmenoga i pisano izražavanja učenika. Na nastavi se mogu analizirati i snimljena kazivanja i čitanja. Pri realizaciji nastavnih sadržaja poželjno je koristiti se i suvremenim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama (pametnom pločom, računalom, projektorom, mobitelom i sl.). Svaka od programskih vježba (govorne, pravopisne, leksičko-semantičke, stilske vježbe) planira se i ostvaruje u nastavnome kontekstu u kojemu postoji potreba za funkcionalnim usvajanjem i primjenom gramatičkih pravila i pojava u novim komunikativnim situacijama, kao i potreba za utvrđivanjem, obnavljanjem ili usustavljanjem znanja stečenoga tijekom nastave jezika i nastave književnosti. Sve vrste vježba, čiji je cilj razvijanje jezičnoga mišljenja, izvode se na tekstu ili tijekom govornih vježba s namjerom razvijanja kulture usmenoga izražavanja. Detaljna organizacija, vješto osmišljene sadržajne strukture i motiviranje učenika za razgovor vodit će pravilnosti, lakoći, jasnoći, jednostavnosti, preciznosti i tečnosti u usmenome izlaganju učenika. Ove bi vježbe trebale približiti učenikov govor standardnojezičnome izgovoru.

Tečni standardnojezični govor učenici vježbaju i u debati. Pravopisne vježbe upotrebljavat će i u pisanju dijaloga, opisivanju prema planu, statičnome i dinamičnome opisu.

Pravopisne vježbe omogućavaju učenicima obraćanje pozornosti na pravopisne zahtjeve i njihovu ulogu u tekstu. Sustavna primjena adekvatnih pravopisnih vježbi omogućava da teorijsko pravopisno znanje pravovremeno priđe u umijeće, kao i da se stečena navika primjene pravopisnih pravila iskaže u praktičnoj i spontanoj namjeni. Pravopisne vježbe predstavljaju najpogodniji način da se pravopisna pravila nauče, provjere, kao i da se uočeni nedostaci otklone. Najbolje je primjenjivati i jednostavne i složene pravopisne vježbe koje su pogodne za ovladavanje kako samo jednoga pravopisnog pravila iz jednoga pravopisnog područja tako i više pravopisnih pravila iz nekoliko pravopisnih područja. Pri pripremi pravopisnih vježbi treba poštovati načelo postupnosti, sustavnosti, jedinstva teorije i prakse. Pri ovladavanju pravopisnim načelima, pogodne mogu biti sljedeće pravopisne vježbe: diktat, samostalno pisanje, dopunjavanje teksta. Može biti poticajno i organiziranje kviza na satima posvećenima usustavljanju nastavnoga sadržaja iz pravopisa (npr. prepoznaj pravopisno područje, pronađi pogrešku, jesu li tvrdnje o upotrebi, npr. velikoga slova, točne i sl.), a trebalo bi i provjeravati mogu li učenici objasniti naučena pravopisna pravila u određenome tekstu.

Cilj je primjenjivanja leksičko-semantičkih vježba obogaćivanje učeničkoga rječnika i upućivanje na razne mogućnosti pri izboru riječi i izraza te ukazivanje na njihovu prikladniju uporabu. Primjenom leksičko-semantičkih vježba u učenika se stvara navika promišljanja i traženja odgovarajućega jezičnoga izraza za ono što žele iskazati (ovisno o komunikacijskoj situaciji) i povećava se fond takvih izraza u njihovu rječniku. Vrste tih vježba treba usuglasiti sa zanimanjima učenika i nastavnim sadržajima. Razvijanju smisla za precizno izražavanje i poticanju učenika na razmišljanje o riječima i o njihovim značenjima doprinose vježbe kojima se učenici upućuju na izbjegavanje suvišnih riječi, poštapalica i tuđica. Poticajne su i vježbe koje se odnose na figurativna značenja riječi, kao i vježba pronalaženje izostavljenih rečeničnih dijelova koja potiče učenike na pronalaženje odgovarajuće riječi, ali i da u skladu s kontekstom prošire skup dozvoljenih značenjskih i leksičkih mogućnosti.

Primjenom stilskih vježba, učenici se upućuju na to da na drukčiji način od uobičajenoga povezuju riječi i izraze i da istražuju njihove semantičke mogućnosti. Njihov cilj nije samo otklon učinjene pogreške već stjecanje navike primjerenoga govora i pisanja, odnosno primjene stvaralačkih postupaka u jeziku. Znanja o stilu i izražajnim mogućnostima jezika učenici uglavnom stječu uvidom u književnoumjetničke tekstove, zbog čega je nužna povezanost s nastavom književnosti, ali se ne smije poistovjetiti s jezično-stilskom analizom ovih tekstova. Stilske je vježbe potrebno što izravnije povezivati i s nastavom gramatike. Može se stvoriti situacijski predložak za razvijanje i unapređivanje jezično-stilskoga znanja učenika u skladu s uzrastom i načelom sustavnosti i uvjetovanosti. Stvaralački oblik rada na razvijanju stilskoga umijeća učenika može se, naprimjer, temeljiti na tekstu kao poticaju za slikovito kazivanje, s obzirom na to da se na različitim književnoumjetničkim tekstovima lako uviđa izražajnost stilskoga postupka koji može biti primijenjen pri oblikovanju jezične građe u novim komunikacijskim situacijama. Isto se može postići i u neknjiževnim tekstovima, poput biografije, autobiografije, vijesti, bilješke, natuknice i komentara.

Područje Medijska kultura osposobljava učenike za prepoznavanje i tumačenje poruka u medijskom i multimedijskom okruženju (radijska emisija, televizijska emisija, film, kazališna predstava, hiper tekst i sl.). Želi se potaknuti učenike na tumačenje konteksta nastanka poruke u medijskome okruženju te njihova karaktera i svrhe. Također, potiče se i razvoj znanja o sebi i drugima, uvažavanje različitih uvjerenja i vrijednosti te se omogućuje djelovanje u društvenoj zajednici. Učenici se osposobljavaju za kritički pristup medijskim tekstovima i kritičko vrednovanje dostupnih informacija te pretraživanje raznih izvora radi rješavanja problema i donošenja odluka. Učenicima se treba objasniti društvena uloga medija da bi mogli razumjeti utjecaj medijske poruke na društvo i pojedinca. Pri kreiranju medijskih tekstova važno je u učenika osvijestiti moć javne komunikacije (u mrežnom i drugim medijskim okruženjima) te važnost odgovornoga i pravilnoga komuniciranja u javnim kontekstima.

U okviru ovoga područja uspostavlja se i korelacija s nastavom književnosti povezivanjem ovih nastavnih sadržaja njihovim strip-skim, radijskim, filmskim i kazališnim prilagodbama. Učenici trebaju usvojiti znanja specifičnim i izražajnim sredstvima svakoga od ovih medija kako bi mogli uočiti i kritički vrednovati sadržaje prilagodbe pročitanih književnih djela. Osim prilagođenih književnih djela, u području medijske kulture učenike treba upoznati i s izvornim recentnim naslovima primjernima njihovoj dobi i odgovarajuće odgojno-obrazovne vrijednosti. Time učenici stječu naviku odabira kvalitetnih radova dostupnih u medijskome prostoru i razvijaju kritički stav prema njima. Odabir medijskih sadržaja utječe na oblikovanje učenikova kulturnoga identiteta pa ga se poticanjem na vlastiti odabir u skladu s izgrađenim kritičkim stavom uči odgovornosti u javnoj i medijskoj komunikaciji. Učenik će tako razlikovati glavne karakteristike filmskih žanrova te će poznavati primjere svakoga od njih; upoznat će obilježja i vrste televizijskih emisija, televizijskih serija, ali i povijesni razvoj televizije općenito; upoznat će povijesni razvoj radija; poznavat će vrste radijskih emisija i radijska izražajna sredstva; upoznat će djela referente zbirke, ali i njihova obilježja te razlike; razlikovat će filmski i književni predložak.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

U svrhu dostizanja ishoda prate se i vrednuju rezultati napredovanja učenika. Počinje se inicijalnom provjerom znanja u odnosu na koju će se procjenjivati napredovanje te određivati ocjena. Svaka aktivnost prilika je za procjenu, bilježenje napredovanja, davanje povratne informacije, kao i za formativno ocjenjivanje i upućivanje na daljnje aktivnosti.

Formativno vrednovanje dio je suvremenoga pristupa nastavi i podrazumijeva procjenu znanja, vještina, stavova i ponašanja, kao i razvijanje odgovarajuće kompetencije tijekom nastave i učenja. Rezultat ovakva vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o dostizanju kompetencija, kao i o učinkovitosti primijenjenih metoda. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje aktivnosti tijekom nastave, neposredna komunikacija učenika i nastavnika, dosje učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnoga vrednovanja na kraju nastavnoga ciklusa iskazuju se i sumativno – brojačnom ocjenom.

Rad nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja, praćenja i vrednovanja. Osim postignuća učenika, nastavnik kontinuirano prati i vrednuje proces nastave i učenja te vlastiti rad. Sve što se u nastavnoj praksi pokaže dobrim i korisnim treba koristiti i dalje, a nedovoljno učinkovito i djelotvorno treba unaprijediti.

IV. ДОДАТНИ САДРЖАЈИ ПРОГРАМУ ИСТОРИЈА КОЈИ ИЗРАЖАВАЈУ ПОСЕБНОСТ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

1. ХРВАТСКА НАЦИОНАЛНА МАЊИНА

- 1. Хрватска и хрватски народ у Новом веку (16–18. век)**
– Хрватске земље у борби против Турака Османлија, Војна крајна, Дубровачка република, Хрватска у доба Хуманизма и ренесансе и Барока
- 2. Хрватска и хрватски народ у првој половини 19. века**
– Илирске провинције, почетак буђења националне свести (Илирски покрет), Хрватска у Револуцији 1848/49. (Бан Јосип Јелачић)

IV. ДОДАТНИ САДРЖАЈИ ПРОГРАМУ МУЗИЧКА КУЛТУРА КОЈИ ИЗРАЖАВАЈУ ПОСЕБНОСТ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

1. ХРВАТСКА НАЦИОНАЛНА МАЊИНА

- Препоручене песме за певање у 7. разреду:**
Традиционална музика
– Ој, Стојане, Стојадине (коледарска, југоисточна Србија)
– Алај нане (Буњевачка песма)

Староградска гласба

- 'Ајде Като, 'ајде злато (староградска песма)
- У том Сомбору (Б. Марковић)
- О, јесенске дуге ноћи (староградска песма)

Компонована музика у народном духу

- Што се боре мисли моје (К. Станковић)
- Не жалите жице тамбураши (А. Габрић)
- Мила моја Панонија (Н. Скендеровић)

Други жанрови

- Summertime (G. Gershwin)
- Музика из филма Ратови звезда (J. Williams)

Препоручене композиције за слушање у 7. разреду:

Уметничка музика

- J. Mouquet – *La Flute De Pan, други ставак*
- M. Glinka – *A Life for the Tsar*
- J. Demersseman – *The Carnival of Venice, извођење Bob Mc Chesney*

- W. A. Mozart – *Концерт за хорну бр. 3 КВ. 447*
- J. S. Bach – *Виолончело свита бр. 1, у Г-дуру, извођење Моница Лесковар*

– Isaac Albéniz – *Asturias, извођење Ана Видовић*

- G. Rossini – *Севилски берберин, извођење Суботички тамбурашки оркестар*

- M. Ravel – *Болеро ар. Зоран Мулић, у извођењу 100 тамбураша*

– B. Bartók – *Седм комада из микрокосмоса за два клавира, извођење Клавирски дуо сестре Görög*

– J. S. Bach – *Дорска токата и fuga BWV 538, извођење Саша Грунчић*

– E. Séjourné – *Концерт за маримбу и гудаче, извођење Филип Мерчен и Загребачки солисти*

– Bruno Bruin – *Четири минијатуре*

<https://www.youtube.com/watch?v=aTIYxhkh1OY>

<https://www.youtube.com/watch?v=inBKfMB-yPg>

<https://www.youtube.com/watch?v=suF-xcNIIkY>

<https://www.youtube.com/watch?v=VwnMpxZcWhs>

<https://www.youtube.com/watch?v=Q20wNMJLxCK>

<https://www.youtube.com/watch?v=i6GUOUoWvQU>

<https://www.youtube.com/watch?v=j84R7utiUj42>

<https://www.youtube.com/watch?v=FPY4fyAzwa4>

Традиционална музика

– Szlata László (цимпа) – *Варијација и импровизација на једну народну песму*

– Miklós Lukács (цимбал) – *Зелена је шума, традиционална песма*

– Ravi Shankar – *Raag Khamaj*

<https://www.youtube.com/watch?v=JOTJE6oTVEM>

<https://www.youtube.com/watch?v=tiZhxam-sg>

<https://www.youtube.com/watch?v=S78BMtMPg64>

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ – МАТЕРЊИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

1. ХРВАТСКИ ЈЕЗИК СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Naziv predmeta	HRVATSKI JEZIK S ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE
Cilj	Cilj je učenja Hrvatskoga jezika s elementima nacionalne kulture njegovanje hrvatskoga jezika čitanjem književnih djela, upoznavanjem i razumijevanjem povijesne i kulturne baštine Hrvatske i Hrvata te razvijanjem višejezičnosti i interkulturalnosti kao načina života u suvremenome društvu.
Razred	Sedmi
Godišnji fond sati	72 sata

ISHODI Nakon završene teme/područja, učenik će moći:	PODRUČJE/TEMA	SADRŽAJI
	1. Hrvatski jezik i književnost	
<ul style="list-style-type: none"> – govoriti jasno poštujući normu hrvatskoga standardnog jezika – razlikovati hrvatski standardni jezik i zavičajni govor – rabiti hrvatski jezik u skladu sa standardnojezičnom normom – razlikovati alternacije ije/je/e/i u hrvatskome standardu i u zavičajnom govoru – rabiti zamjeničke oblike (neodređene) u skladu s normom hrvatskoga standardnog jezika – primijeniti pravopisna pravila pri pisanju velikoga i maloga početnog slova u imenima društava, organizacija, udruga – interpretativno čitati književne tekstove – čitati s razumijevanjem, analizirati i interpretirati književne i neknjiževne tekstove – rabiti razne oblike pripovijedanja: opisivanje, pripovijedanje, dijalog – sastaviti govoreni ili pisani tekst o doživljaju književnoga djela i na temu iz svakodnevnoga života i svijeta mašte – prepoznati zajednički i različiti leksik hrvatskoga i srpskoga književnog jezika – prepoznati osobine likova i potkrijepiti primjerima iz književnoga teksta – vrednovati postupke likova i stavove potkrijepiti dokazima – ilustrirati vjerovanja, običaje, način života i događaje iz prošlosti opisane u književnim djelima.	Jezik <ul style="list-style-type: none"> Ponavljanje jezičnoga nastavnog sadržaja prethodnih razreda Razlike hrvatskoga i srpskoga standardnog jezika Smjenjivanje ije/je/e/i u različitim oblicima iste riječi Neodređene zamjenice Pravila pisanja velikoga početnog slova u imenima društava, organizacija, udruga Pisanje upitnih i niječnih rečenica Povijest hrvatskoga književnog jezika – prvi tiskani rječnik, gramatika, Gajeva reforma Biografija i autobiografija Pisanje sastavaka: opisi i pripovijedanje Odluke krasnoslova i govorne vrednote (interpretativno čitanje) Usmeno izražavanje u skladu s pravogovornom normom hrvatskog standardnog jezika Stvaralačko prepričavanje, dramatisacija.	Poezija <ol style="list-style-type: none"> 1. Dragutin Tadijanović, <i>Dugo u noć, u zimsku bijelu noć</i> 2. Vjekoslav Majer, <i>Moj otac i ja</i> 3. Vesna Krmpotić, <i>Što sam ja tebi, more</i> 4. Miroslav Krleža, <i>Čežnja</i> 5. Jure Kaštelan, <i>Volio bih da me voliš</i> 6. Petar Preradović, <i>Rodu o jeziku</i> 7. fra Ante Vučković, <i>Riječ</i> 8. Aleksa Kokić, <i>Tuga našeg šora u ljetno veče</i> 9. Jakov Kopilović, <i>Ako si...</i> 10. Jakov Kopilović, <i>Jablani</i> 11. Ante Sekulić, <i>Dok jesenske kiše padaju</i> Proza <ol style="list-style-type: none"> 1. Hrvoje Hitrec, <i>Smogovci</i> 2. Vjekoslav Majer, <i>Dnevnik malog Perice</i> 3. Ivana Brlić-Mažuranić, <i>Autobiografija</i> 4. Matko Peić, <i>Srijem</i> 5. Zlatko Krilić, <i>Susret s jeseni</i> 6. Ratko Bjelčić, <i>Prvi poljubac</i> 7. Pavao Pavličić, <i>Dobri duh Zagreba</i> 8. Ksaver Šandor Gjalski, <i>Na Badnjak</i> 9. Matko Peić, <i>Nije sva Slavonija ravna</i>

		<p>10. Siniša Glavašević, <i>Priča o djetinjstvu</i> 11. Marija Jurić Zagorka, <i>Kći Lotrščaka</i> 12. Balint Vujkov, <i>Bajke</i> (izbor)</p> <p>Drama 1. Ivana Marinić, <i>To nisam ja</i> 2. <i>Mali diplomata i drugi igrokazi</i> (izbor: Katarina Čeliković) 3. Miro Gavran, <i>Traži se novi suprug</i></p> <p>Izbor prigodnih tekstova iz časopisa <i>Modra lasta, Hrvatska riječ</i> – podlistak <i>Kužiš</i> Bratoljub Klaić, <i>Rječnik stranih riječi</i> Jure Šonje, <i>Rječnik hrvatskog jezika</i></p> <p>Domaća lektira 1. Damir Miloš, <i>Bijeli klaun</i> 2. Zoran Pongračić, <i>Gumi-gumi</i> 3. Branka Primorac, <i>Maturalac</i> 4. Branka Kalauz, <i>Čuj, Pigi, zaljubila sam se</i> 5. Zlatko Krilić, <i>Prvi sudar, Veliki zavodnik, Zagonetno pismo</i> 6. Jasminka Tihi-Stepanić, <i>Ljeto na jezeru Čiču</i> 7. Julijana Matanović, <i>Vežanje tenisača s jednom nepoznanicom</i> 8. Sanja Pilić, <i>Mrvice iz dnevnog boravka</i></p>
2. Elementi nacionalne kulture		
<ul style="list-style-type: none"> – navesti ključne događaje iz hrvatske povijesti 18. i 19. stoljeća – imenovati praznike hrvatske zajednice u Republici Srbiji – objasniti značaj geografskog položaja Panonske Hrvatske – prepoznati elemente i vrijednosti tradicijske kulture i baštine Panonske Hrvatske – opisati značajne blagdane i običaje vezane uz njih – opisati obrt/zanat značajan za očuvanje kulturne baštine i tradicije – otplesati jedan tradicijski ples – imenovati dijelove narodne nošnje u kojoj se pleše – poznavati filmsko ostvarenje barem jednoga hrvatskog redatelja u zavičaju i u Republici Hrvatskoj – navesti odlike nacionalne kuhinje – pripremiti tradicionalno jelo – otpjevati pjesme primjerene dobi – navesti imena značajnih glazbenika i njihova djela – prepoznati njihov značaj za očuvanje tradicije i nacionalnog identiteta – prepoznati tradicijske instrumente – prepoznati djela hrvatskih likovnih umjetnika u zavičaju i u Republici Hrvatskoj – iskazati svoj estetski doživljaj – vrednovati djela likovne baštine i suvremenoga likovnog izričaja u skladu sa svojom dobi – likovno se izraziti na zadanu temu. 	<p style="text-align: center;">Povijest i geografija</p> <p>Povijest Marija Terezija i Josip II. Maksimilijan Vrhovac Nacionalni preporod Hrvata Modernizacija Hrvatske (biskup Josip Juraj Strossmayer, ban Ivan Mažuranić) Kraj 19. stoljeća u Hrvatskoj Panonska Hrvatska Značajniji gradovi: Osijek, Vukovar, Đakovo, Zagreb, Varaždin Kulturno-povijesne znamenitosti (UNESCO-ova baština), prirodne ljepote, nacionalni parkovi i parkovi prirode, znamenite ličnosti, značajne manifestacije Praznici hrvatske zajednice u Republici Srbiji: Sv. Josip (19. ožujka), Dan rođenja Ivana Antunovića (15. kolovoza – obilježava se u lipnju), Dan rođenja bana Josipa Jelačića (16. listopada) i Dan prvoga saziva Hrvatskoga nacionalnog vijeća (15. prosinca).</p> <p>Blagdani: Božić, Uskrs i običaji koji se odnose na ta dva najveća kršćanska blagdana Stari zanati. Izrada predmeta od prirodnih materijala: čamac, bačva, drvene klompe, papuče, tambure, zvečke, šling, slike od slame, posude itd. (jedan po izboru). Dječje tradicijske igračke od drveta – Hrvatsko zagorje Narodni ples <i>Slamarsko kolo</i> Slavonski plesovi Tradicijska jela po izboru iz panonske Hrvatske i Vojvodine (Srbije) Kazališna predstava ili filmsko ostvarenje po izboru (<i>Smogovci</i>, animirani film po izboru) Kulturne manifestacije u zajednici – upoznavanje s kalendarom, razgovor i posjet odabranim manifestacijama.</p> <p style="text-align: center;">Glazbena kultura</p> <p>1. <i>Lijepa naša domovino</i> – himna Republike Hrvatske (Antun Mihanović) 2. Hrvatski glazbenici i glazbeni sastavi 20. i 21. stoljeća (Novi fosili, Magazin, Oliver Dragojević, Gibonni...) 3. <i>Tekla voda Karašica</i> 4. <i>Bečarac</i> 5. <i>Ajd na livo</i> Druge pjesme po izboru nastavnika prilagođene dobi učenika.</p> <p style="text-align: center;">Likovna kultura</p> <p>Julije Knifer Vučedolska kultura Plakat, fotografija.</p>	

Ključni pojmovi sadržaja: neodređene zamjenice, biografija, smjenjivanje ije/je/e/i, Panonska Hrvatska, Hrvatska u 18. i 19. stoljeću, himna, vučedolska kultura.

UPUTE ZA DIDAKTIČKO-MEODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja Hrvatskoga jezika s elementima nacionalne kulture čine dvije velike predmetne cjeline: Hrvatski jezik i književnost i Nacionalna kultura. Preporučena je distribucija sati po predmetnim cjelinama sljedeća: Hrvatski jezik i književnost – 36 sati, Nacionalna kultura – 36 sati. Cjeline su kompatibilne i prožimaju se te se ne mogu proučavati izolirano.

Hrvatski jezik izučava se na sadržajima književnosti, povijesti, geografije, tradicijske kulture, glazbene i likovne kulture. Preporučuje se nastavu Hrvatskoga jezika s elementima nacionalne kulture izvoditi u dvosatu, tj. dva sata uzastopno, da bi se preporučeni sadržaji mogli

povezati u zaokruženu cjelinu. Preporučuje se sadržaje predmeta tematski povezati. Na taj je način moguće pratiti geografsku podjelu na regije Hrvatske (nizinska, gorska i primorska) uz obvezno izučavanje sadržaja iz dijela Srbije gdje žive Hrvati.

Nakon odabira okosnice sata/teme, potrebno je povezati sve elemente programa: književni sadržaj, sadržaje iz jezika i sadržaje iz nacionalne kulture. Program je ponudio sadržaje uz uvažavanje dobnih obilježja učenika i oslanja se na njihova prethodna znanja i iskustva. Ako je skupina učenika mješovita po uzrastu, program je potrebno diferencirati uz uvažavanje obilježja (dob, predznanje, motiviranost, zanimanja) skupine s kojom se ostvaruje. Stoga, nastavnik ima mogućnost kombinirati sadržaje iz programa za sedmi razred sa sadržajima iz razreda koji prethode sedmom razredu, kao i onih koji slijede u osmom razredu.

Program Hrvatskoga jezika s elementima nacionalne kulture usmjeren je na ishode. Ishodi predstavljaju opis integriranih znanja, vještina, stavova i vrijednosti koje učenik gradi, proširuje i produbljuje dvjema velikim predmetnim cjelinama unutar ovoga predmeta.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentiran na ishode nastavnika daje veću slobodu u stvaranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je kontekstualizirati program potrebama konkretnoga razrednog odjela ili skupine učenika, imajući u vidu: sastav i obilježja učenika, udžbenike i druge nastavne materijale koje će upotrebljavati, tehničke uvjete, nastavna i medijska sredstva kojima škola raspolaže, izvore podrške, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od danih ishoda i sadržaja, stvara se godišnji – globalni plan rada iz kojega se razvijaju mjesečni – operativni planovi. Ishodi definirani po područjima olakšavaju dalju operacionalizaciju ishoda na razini određene nastavne jedinice.

Pri planiranju treba misliti na složenost ishoda (neki se ostvaruju brže i jednostavnije od drugih), ali je za većinu ishoda potrebno više vremena, više različitih aktivnosti, kao i uporaba raznih izvora znanja (tekstovi, film, glazba itd.). Tijekom planiranja nastave i učenja, važno je misliti na to da je udžbenik nastavno sredstvo te da ne određuje sadržaje predmeta. Zato je potrebno sadržajima udžbenika pristupiti selektivno i u odnosu na predviđene ishode. Osim udžbenika, kao jednog od izvora znanja, nastavnik učenicima treba omogućiti uvid i iskustvo korištenja i drugih izvora znanja poput filma, glazbenoga događaja, posjeta ustanovi kulture itd. Preporuka je da se učenicima ne zadaje domaća zadaća. Učenicima se mogu preporučiti književna djela za neobavezno čitanje (domaća lektira) u skladu s dobi i zanimanjima te vrijedni elektronički sadržaji.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

JEZIK

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pisanu komunikaciju hrvatskim standardnim jezikom, kao i za uporabu lokalnoga materinskog govora.

Pri navođenju nastavnih jedinica obrađivanih u prethodnim razredima, provjerava se stupanj usvojenosti i sposobnost primjene prethodno obrađenoga gradiva, a ponavljanje i uvježbavanje na novim primjerima prethodi obradi novoga sadržaja, čime se osigurava kontinuitet rada i sustavnost u povezivanju novoga gradiva s postojećim znanjima.

Osnovni programski zahtjev u nastavi jezika jest predstaviti i tumačiti jezik kao sustav. Jezične pojave ne proučavaju se izolirano, izvan konteksta u kojem se ostvaruju njihove funkcije. U odgovarajućoj prilici znanja iz gramatike stavljaju se u svrhu tumačenja teksta. Jezične pojave navode se i prikazuju u kontekstu, odnosno smještaju se u govorne situacije u kojima se mogu jasno prepoznati, izdvojiti i objasniti njihova obilježja i funkcije.

Pravopisna pravila usvajaju se analizom pisanih vježba. U pravopisnim vježbama vježba se pravilno pisanje odraza *jata* u primjerima u kojima se pojavljuju alternacije *ije/je*: kraćenje *ije* u *je*, duljenje *je* u *ije*. Učenici se potiču na samostalno uočavanje i ispravljanje pravopisnih pogrešaka u komunikaciji SMS-om, kao i u raznim oblicima komunikacije internetom.

Osim toga, učenici se upućuju i na korištenje pravopisne knjige i pravopisnoga rječnika (školsko izdanje). Preporučuje se donošenje pravopisne knjige na sat obrade pravopisnih tema.

Potrebno je stalno ukazivati na važnost pravilnoga govora, koji se njeguje provođenjem ortoepskih vježba. Ortoepske vježbe ne ostvaruju se kao posebne nastavne jedinice, već uz odgovarajuće teme iz gramatike, rečenična intonacija povezuje se s pravopisom, sintaksom itd. Preporučuje se stvaranje navike prepoznavanja, reproduciranja i usvajanja naglasaka hrvatskoga standardnog jezika te uočavanje odstupanja i razlikovanje vlastite dijalektalne akcentuacije od standardnojezične norme.

Obvezno je povezivanje jezične kulture s obradom književnih tekstova kao reprezentativnih obrazaca izražavanja, a i s nastavom gramatike i pravopisa. Jezična kultura njeguje se provođenjem leksičko-semantičkih i leksičko-stilističkih vježba, koje bogate rječnik i ra-

zvijaju sposobnost i vještinu izražavanja. Razvijanje jezičnoga mišljenja vježba se na tekstu ili tijekom govornih vježba.

KNJIŽEVNOST

Okosnicu programa književnosti čine poetski, prozni i dramski tekstovi. Program je moguće obogatiti izborom znanstvenopopularnih i informativnih tekstova prilagođenih dobi učenika.

Uz obvezni popis tekstova za obradu, program dopušta nastavniku dopunjavanje ili zamjenu jednoga njegovog dijela (30%) tekstovima po vlastitu izboru. Tako osmišljen program omogućava fleksibilan i kreativan pristup proučavanju književnoga stvaralaštva, uz odabir različitih razina obrade: interpretacije, prikaza ili osvrt. Izbor djela usklađuje se s mogućnostima, potrebama i zanimanjima određene skupine učenika. Razlike u ukupnoj umjetničkoj i informativnoj vrijednosti pojedinih tekstova utječu na odgovarajuća metodička rješenja (prilagođavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta ovisno o složenosti njegove strukture, povezivanje i grupiranje s odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja – gramatike, pravopisa i jezične kulture i sl.) te sadržaja elemenata nacionalne kulture.

Tijekom obrade književnih djela, kao i u okviru govornih i pisanih vježba, učenici se potiču na otkrivanje osobina, osjećaja i duševnih stanja pojedinih likova, kao i na izražavanje svojih stavova o postupcima likova. U skladu s ishodima učenici se potiču na potkrjepljivanje svojih dojmova, stavova i sudova o književnome djelu dokazima iz samoga teksta čime se osposobljavaju za samostalno iskazivanje vlastitih misli i stavova, istraživačku djelatnost i zauzimanje kritičkoga stava.

Osim korelacije među tekstovima i sadržajima iz raznih područja programa (jezik, književnost, povijest, geografija, likovna i glazbena kultura) obveznih i odabranih po vlastitu izboru u skladu sa zanimanjima skupine učenika, neophodno je uspostaviti i vertikalnu korelaciju. Nastavnik mora poznavati sadržaj predmeta Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture prethodnih i narednih razreda radi poštivanja načela postupnosti i sustavnosti.

Mogući primjeri funkcionalnoga povezivanja programskih sadržaja iz književnosti, povijesti, geografije, glazbene i likovne te tradicijske kulture su sljedeći:

– Dan materinskog jezika: *Lijepa naša domovino*, Petar Preradović, *Rodu o jeziku*, fra Ante Vučković, *Riječ*, ban Ivan Mažuranić, Josip Juraj Strossmayer, *Ajd na livo*

– Ljubav: Miroslav Krleža, *Čežnja*, Jure Kaštelan, *Volio bih da me voliš*, Ratko Bjelčić, *Prvi poljubac*, Oliver Dragojević, Dan zaljubljenih

– Dir po Slavoniji i Srijemu: Matko Peić, *Srijem*, vučedolska kultura, *Tekla voda Karašica*, grad Vukovar, Siniša Galašević, *Priče o djetinjstvu*

– Glavni grad Zagreb: Marija Jurić Zagorka, *Kći Lotrščaka*, grad Zagreb, ban Josip Jelačić, Dan hrvatske zajednice, film *Smogovci*.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Radi dostizanja ishoda prate se i vrednuju rezultati napredovanja učenika. Svaka aktivnost prilika je za procjenu, bilježenje napredovanja, davanje povratne informacije, kao i za formativno ocjenjivanje i upućivanje na dalje aktivnosti.

Formativno vrednovanje dio je suvremenoga pristupa nastavi i podrazumijeva procjenu znanja, vještina, stavova i ponašanja, kao i razvijanja odgovarajuće kompetencije tijekom nastave i učenja. Učinak takvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o dostizanju kompetencija, kao i o učinkovitosti primijenjenih metoda. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće su tehnike: ostvarivanje praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje aktivnosti tijekom nastave, izravna komunikacija učenika i nastavnika, mapa osobnoga razvoja s najuspješnijim uradcima učenika itd. Rezultati formativnoga vrednovanja na kraju nastavnoga ciklusa iskazuju se i sumativno – broječanom ocjenom.

Rad nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja, praćenja i vrednovanja. Osim postignuća učenika, nastavnik kontinuirano prati i vrednuje proces nastave i učenja te vlastiti rad. Sve što se u nastavnoj praksi pokaže dobrim i korisnim treba koristiti i dalje, a nedovoljno učinkovito i djelotvorno treba naprijediti.

2. МАКЕДОНСКИ ЈЕЗИКОТ СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

Назив на предметот **МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК СО ЕЛЕМЕНТИ НА НАЦИОНАЛНА КУЛТУРА**

Цел **Целите** на наставата по *Македонски јазик со елементи на национална култура* е да се прошират знаењата на учениците стекнати во претходните одделенија; да се постигне степен на развој на комуникативните способности и вештините за употреба на македонскиот литературен јазик во различни ситуации на комуникација; да се развива и негува љубовта кон литературата на македонски јазик, како и кон литературата воопшто; со читање и толкување на книжевните дела да се развиваат читачките компетенции кои, покрај книжевното знаење, опфаќаат емоционално и фантазиско уживање, живо памтење, истражувачко набљудување; да се поттикнуваат имагинацијата и уметничкиот сензибилитет, естетското доживување и критичкото мислење, моралното расудување и асоцијативното поврзување; континуирано да се збогатува речникот на учениците со зборови од македонскиот јазик; да се оспособат учениците за употреба на нови облици на усно и писмено изразување; да се негуваат националниот и културниот идентитет и да се развива мултикултуралноста.

Одделение **Седмо**
Годишен фонд на часови **72 часа**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	СОДРЖИНИ
<p>По завршеното одделение ученикот ќе биде во состојба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ги користи книжевните термини и поими обработувани во претходните одделенија и да ги поврзува со новите дела што ги чита; – ги истакне универзалните вредности на книжевните дела и да ги поврзе со сопственото искуство и околностите во кои живеат; – чита со разбирање различни видови на текстови и да ги коментира, во согласност со возраста; – ја разликува народната од авторската книжевност и карактеристиките на книжевните родови и основните книжевни видови; – ги разликува основните карактеристики на стихот и строфата – вкрстена, оградена (гушната) и паралелна рима; рефрен... – локализира книжевни дела; – разликува етапи во драмските дела; – го разликува авторот во книжевноуметничкиот текст од нараторот, драмското лице или лирскиот субјект; – ги разликува облиците на кажување (формите на раскажување); – ги идентификува јазичко-стилските изразни средства и ја разбира нивната функција; – го анализира идејниот слој на книжевното дело служејќи се со аргументи од текстот; – ги воочи разликите при карактеризацијата на ликовите според особените; – критички размислува за смислата на книжевниот текст и аргументирано да го образложи својот став; – го доведе во врска значењето на поговорките со идејниот слој на текстот; – ги препознае националните вредности и да го негува културноисториското наследство; – да препорача книжевно дело со кусо образложение; – да спореди книжевно и филмско дело настанато по иста предлошка, театарска претстава и драмски текст; – го развива личниот и националниот идентитет; – изведува заклучоци за сличностите и разликите на народните и верските обичаи кај српскиот и македонскиот народ; – воочува сличности и разлики кај српската и македонската носија и народни ора; – ги доведува во врска причините и последиците на историските настани; – изведува заклучоци за поврзаноста на националната историја со регионалната и европската; – пореди различите историски изворе; – ги споредува полбата и начинот на живот на припадниците на различни народи и религии во Османското царство; – ги воочува историските промени; – споредува различни историски извори; – разликува глаголски облици и да ги употреби во согласност со нормата; – одреди видови на зборови во типични случаи; – воочи делови на именска синтагма; – препознава видови на напоредни односи помеѓу реченичните чланови и независните реченици; – доследно ја применува правописната норма; – препознава акцентски целини; – говори на зададена тема почитувајќи ја стандардната јазична норма; – разликува книжевноуметнички од новинарски функционален стил; – состави кохерентен пишуван текст во согласност со зададена тема од наративен и дескриптивен тип; 	<p>КНИЖЕВНОСТ</p>	<p>ЛЕКТИРА</p> <p>ЛИРИКА</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Коле Неделковски: <i>Работник</i> 2. Кочо Рацин – избор 3. Србо Ивановски: <i>Смешен настан на улица</i> 4. Константин Миладинов – избор 5. Душица Илин: <i>Етична</i> 6. Радомир Андриќ: <i>Питу Гули</i> 7. Цане Андреевски – избор 8. Македонки народни песни – избор 9. Јован Јовановиќ Змај: <i>Вечна љубав</i> <p>ЕПИКА</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Блаже Конески: <i>Изложба</i> (извадок) 2. <i>Мерак за книгата</i> (извадок од <i>Аутобиографијата</i>, Марко Цепенков) 3. Стале Попов: <i>Калеш Анѓа</i> (извадок од романот) 4. Петар Кочиќ: <i>Низ меќава</i> 5. <i>Дневникот на Ана Франк</i> (извадок) <p>ДРАМА</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Васил Иљоски: <i>Бегалка</i> – извадок 2. Војдан Чернодрински: <i>Македонска крвава свадба</i> – извадок <p>НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ</p> <p>Избор од енциклопедии и списанија за деца</p> <p>ДОМАШНА ЛЕКТИРА</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Оливера Николова: <i>Девојките на Марко</i> 2. Горјан Петревски: <i>Споменка</i> 3. Антоан де Сент Егзипери: <i>Мали Принц</i>; <p>Допунски избор лектира:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Иво Андриќ: <i>Аска и волк</i> 2. Мирослав Антиќ – избор 3. Видоје Подгорец: <i>Белото Циганче</i> 4. Бошко Смаќоски: <i>Големи и мали</i> 5. Борис Вишински: <i>Раџин</i> (извадок од драмата) <p>КНИЖЕВНИ ТЕРМИНИ И ПОИМИ</p> <p>Опкорачување. Рефрен. Цезура. Авторски лирски песни. Јазичко-стилски изразни средства: метафора, алегорија, градиција, словенска антитеза, фигуре на повторување (асонанца и алитерација). Функција на мотивите во композицијата на лирската песна. Фабула и сиже. Статички и динамички мотиви. Композиција. Епизода. Видови на карактеризација на книжевен лик. Внатрешен монолог. Хронолошко и ретроспективно раскажување. Дневник. Патопис. Автобиографија. Афоризам. Поговорки; гатанки... Драма – етапи: вовед, заплет, кулминација, перипетија, расплет. Драмска ситуација.</p>

<ul style="list-style-type: none"> – напише поедноставен аргументативен текст повикувајќи се на аргументи; – препознае цитат и фуснота и да ја разбере нивната улога; – напише електронска (имејл, SMS) порука почитувајќи ги нормативните правила; – примени различни стратегии на читање (информативно, доживувачко, истражувачко и др.); – состави текст од репортажен тип (искуствен или фикционален); – правилно да ги употреби фразеологизмите кои се јавуваат во книжевните и медиумските текстови наменети на младите. 	ЕЛЕМЕНТИ НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ		<p>Народни и верски обичаи на Македонците – проширување и продлабочување на стекнатите знаења во претходните одделенија). Отпорот на македонскиот народ против турската власт: ајдуци, востанија (Карпошево, Разловечко, Кресненско, Илинденско востание).</p> <p>Народни песни (избор).</p> <p>Народни ора.</p> <p>Песни од детски фестивали (избор).</p> <p>Домашни ракотворби.</p> <p>Македонски народни носии – со посебен осврт на свадбарската носија во минатото.</p> <p>– Македонски јадења.</p>
	ЈАЗИК	Граматика	<ul style="list-style-type: none"> – Македонска варијанта на црковнословенскиот јазик: Јоаким Крчовски и Кирил Пејчиновиќ. – Акцентски целини. – Глаголи. – Безлични глаголи. Неличне глаголски форми (глаголска л-форма, глаголски прилог, глаголска именка, глаголска придавка. Сегашно време, минато определено несвршено (имперфекат) и минато оопределено свршено време (аорист), заповеден начин (значење и употреба). – Модални зборови: сврзници, честички, извици... – Реченични членови. – Удвојување на директниот и индиректниот предмет. Удвојување на предметот (кратки облици на личните заменки). – Сложена реченица. Видови на независно сложени реченици.
		Правопис	<p>Правописни решенија во врска со обработените глаголски облици.</p> <p>Пишување на кратенки.</p> <p>Правописни знаци.</p>
		Ортографија	<p>– Вежби за правилно изговарање на акцентски целини.</p>
ЈАЗИЧНА КУЛТУРА		<p>Книжевни и други видови на текстови во функција на унапредување на језичната култура.</p> <p>Книжевноуметнички и новинарски текстови.</p> <p>Усни и писмени состави според однапред зададени насоки (ограничен број на зборови; зададена лексика; одредени граматички модели и сл.).</p> <p>Текст заснован на аргументи.</p> <p>Репортажа.</p> <p>Цитати и фусноти од различни книжевних и неуметничких текстови.</p> <p>Нелинеарни текстови: табели, легенди, графикони, мапи на ум и друго.</p> <p>Говорни вежби: интерпретативно-уметнички (изразно читање, рецитирање); вежби на аргументирање (дебатен разговор).</p> <p>Правописни вежби: диктат, исправување на правописни грешки во текст; глаголски облици; електронски пораки.</p> <p>Језични вежби: дополнување на текст со различни облици на зборови; обележување на комуникативни реченици во текстот; искажување на реченичен член на повеќе начини (збор, синтагма); фразеологизми (разбирање и употреба) и др.</p> <p>Писмени вежби и домашни задачи и нивна анализа на часот.</p> <p>– Две школски писмени задачи – по еден во секое полугодие.</p>	

Клучни поими на содржините: книжевност, јазик, јазична култура, елементи на национална култура.

КОРЕЛАЦИЈА СО ДРУГИ ПРЕДМЕТИ

Српски јазик и литература
Историја
Географија
Музичка култура
Ликовна култура
Верска настава
Граѓанско воспитување

УПАТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО РЕАЛИЗИРАЊЕ НА ПРОГРАМАТА

Програмата на настава и учење по предметот *Македонски јазик со елементи на национална култура* за седмо одделение ја чинат следните предметни области: јазик, литература, елементи на национална култура и јазична култура. Поделба на наставните часови направена е врз основа на предметните области: јазик – 15 часа, литература – 25 часа, елементи на национална култура – 18 часа и јазична култура – 14 часа. Меѓутоа, на секој час треба да се посвети особено внимание на културата на изразувањето на учениците и културата на Македонците со нагласок на народната традиција, навиките и обичаите. Сите области на програмата се преплетуваат и ни една не може да се изучува изолирано и без содејство со другите области. Програмата овозможува корелација со предметите: *Српски јазик и литература, Историја, Географија,*

Музичка култура, Ликовна култура, Верска настава и Граѓанско воспитување.

Програмата на настава и учење по предметот по *Македонски јазик со елементи на национална култура* е заснована на исходи, односно на процесот на учењето и постигањата на учениците. Исходите претставуваат опис на интегрирани знаења, вештини, ставови и вредности што ученикот ги гради, проширува и продлабочува низ сите предметни области на овој предмет. Во процесот на наставата треба да се појде од тоа дека ученикот е во центар на воспитно-образовната работа, дека наставата е насочена кон ученикот.

I. ПЛАНИРАЊЕ НА НАСТАВАТА И УЧЕЊЕТО

Програмата на наставата и учењето ориентирана е кон исходите и на наставникот му дава поголема слобода, повеќе можности во креирањето и осмислувањето на наставата и учењето. Улогата на наставникот е начините на реализација на подучувањето да ги

прилагоди според потребите на конкретно одделение имајќи ги во вид: составот на одделението и карактеристиките на учениците; учебникот и другите наставни материјали што ќе бидат користени; техничките услови, наставните средства и медиумите со кои училиштето располага; ресурсите, можности, како и потребите на локалната средина во која училиштето се наоѓа. Тргувајќи од дадените исходи и содржини, наставникот најнапред го креира својот годишен, то ест глобален план на работа од кој подоцна ќе ги развива своите оперативни планови. Исходите дефинирани по областите му ги олеснуваат на наставникот понатамошна операционализација на исходите на ниво на одделна наставна единица. Од наставникот се очекува за секоја наставна единица, во фазата на планирањето и пишувањето на припреми за час, да ја прилагоди на исходите на учењето, ги дефинира очекуваните резултати на три нивоа: оние што би требало сите ученици да ги достигнат, оние што повеќето ученици би требало да ги достигнат и оние што би требало само некои ученици да ги достигнат. При планирањето треба, исто така, да се има во вид дека некои исходи полесно и побрзо можат да се остварат, додека за други е потребно повеќе време, повеќе различни активности и работа на различни текстови.

Освен учебникот, како еден од изворите на знаење, наставникот треба да ги упати учениците за користење и на други извори на сознавања (списанија, интернет...). При планирањето на процесот на наставата и учењето треба да се води сметка за стекнатите знаења во претходните одделенија, интелектуалните способности и интересирањата на учениците. Дефинираните исходи на наставата го олеснуваат изборот на наставните методи и постапките на креирањето на наставниот процес со вклучување и на активностите на учениците во наставата и учењето. Со нивна примена можат да се следат и вреднуваат постигањата на учениците.

Неопходно е да стави се нагласок на богатењето на речникот и да се искористат одделни културни манифестации и празници, кои се одвиваат на одредени локации со цел на запознавање со животот на Македонците во минатото, нивната традиција и култура.

II. РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВАТА И УЧЕЊЕТО

КНИЖЕВНОСТ

Столбот на програмата по литература го чинат текстовите од лектиратата. Лектиратата е распределена по литературни родови – *лирика, епика, драма*, обогатена со избор на нефункционални, научнопопуларни и информативни текстови. Обврзателниот дел на лектиратата се состои, воглавно, од дела кои ѝ припаѓаат на македонската литература, обогатен и со дела на српската и светската литература, како и со дела на припадниците на македонската заедница во Србија. Изборот на дела во најголема мерка е заснован на принципот на прилагоденост на возраста на учениците. Со реализација на наставата по литература треба да се развива логичното размислување, со интерпретацијата на поетските, прозните и драмските дела да се развива и збогатува детската мечта и да се поттикнува креативноста, творештвото кај учениците на македонски јазик. Корелацијата со *српски јазик и литература* овозможува полесно да се реализира наставата по литература, пред сè, кај литературните родови и видови, стилските фигури, структурата и композицијата на книжевните дела.

Заради негување на читачките навик, дадени се и дела за домашна лектира, како и дополнителен избор на текстови. Дополнителниот избор на текстови треба да им се препорача на учениците за читање во слободно време, а можат да се користат при обработката на наставните единици по граматика, елементи на национална култура и јазична култура. При планирањето на годишниот план на работа и месечните планови на работа, неопходно е да се воспостави и избалансирана дистрибуција на наставните единици поврзани со сите подобласти на предметот, функционално да се поврзат содржините по јазик, елементи на национална култура, литература и јазична култура и да се остават доволно часови за утврдување и систематизација на градивото.

Екранизираните книжевни дела можат да послужат за компаративна анализа и воочување на разликите помеѓу книжевните и

театарските/филмските фабули и изрази, со што кај учениците се развива медиумската писменост. Кај учениците треба да се негува креативноста и да се мотивираат за творење со текстови од енциклопеди и списанија за деца.

Со обработката на книжевните дела, со примена на аналитичко-синтетички методи и со методата на решавање на проблемски прашања, учениците треба да се навикнуваат своите впечатоци и ставови да ги докажуваат со аргументи од делата. Водејќи сметка за исходите во корелација со јазичната култура, треба учениците да се поттакнуваат да ги откриваат карактеристиките, доживувањата, состојбите и чувствувањата на ликовите. Со ваков пристап учениците се оспособуваат да истражуваат, критички да размислуваат и да земаат и да ги искажуваат своите ставови.

Учениците треба да ја разбираат фикционалната природа на книжевното дело и неговата автономност (односно да прават разлика помеѓу лирскиот субјект и поетот, нараторот и писателот, како и фактот дека книжевното дело обликува една можна слика на стварноста.

Во наставната интерпретација на книжевноуметничкото дело обединувачки и синтетички чинители можат да бидат: уметничките доживувања, текстуалните целини, битните структурни елементи (тема, мотиви, поетски слики, фабула, односно сиже, книжевни ликови, смисла и значење на текстот, мотивациски постапки, композиција), форми на кажување (облици на излагање), јазичко-стилските постапки и литерарните (книжевноуметничките) проблеми.

Книжевнотеориските поими учениците ќе ги запознаваат со обработка на соодветни текстови и со помош на освртот на претходното читачко искуство. Во програмата не се наведени сите поими и видови на книжевни дела предвидени за усвојување во претходните одделенија, но се очекува дека наставникот ќе се насони на стекнатото знаење на учениците, дека ќе го повтори и продлабочи на примери, во согласност со постарата возраст. Повторувањето и поврзувањето на книжевните термини и поими обработувани во претходните одделенија со новите дела кои се обработуваат во ова одделение е обврзателно. Во поглед на разбирањето на лирските книжевни дела на посточкото знаење за видовите на стихови, строфи и рими му се надворзуваат поимите цезура и опкорачување. Се повторуваат и прошируваат знаењата за патриотската поезија, се совладува смислата за социјалните мотиви во предложените песни или раскази, се усвојуваат нови видови на лирски песни. Знаењата за стилските фигури се дополнува со контраст, хипербола, метафора, алегорија, словенска антитеза, асонанца и алитерација. Постоечките знаења за елементите на епското дело (поимот мотив, разликата помеѓу фабула и сиже), за композицијата и облиците на кажување благо се усложнуваат и продлабочуваат (воведување на поимите за статички и динамички мотиви, за епизода, внатрешен монолог, разликување на хронолошко и ретроспективно кажување).

На јазичко-стилските изразни средства им се приоѓа од доживувачко гледиште; ќе се поаѓа од предизвиканите уметнички впечатоци и естетичките сугестии, па потоа ќе се истражува нивната јазичко-стилска условеност.

При обработката на книжевните дела, како и во рамките на говорните и писмените вежби, ќе се настојува учениците да бидат во состојба да направат различни видови на карактеризација на ликовите: да откриваат што повеќе карактеристики, чувства и душевни состојби на книжевните ликови (според карактеристиките: физички, говорни, психолошки, општествени и етички), да ги изразуваат своите ставови за нивните постапки и да се обидат да ги согледат од различни перспективи.

Исходите врзани за наставната област книжевност засновани се на читање. Со читање и толкување на книжевни дела ученикот ги развива читачките компетенции кои подразбираат не само истражувачко набљудување и стекнување на знаења за книжевноста, туку ги поттикнуваат и развиваат емоционалното и фантазиското доживување, имагинацијата, естетското доживување, ги богатат асоцијативните сили, уметничкиот сензибилитет, критичкото мислење и го изградуваат моралното расудување. Разните облици на читање се основен предуслов учениците во наставата да стекнува-

ат сознанија и успешно да се воведуваат во светот на книжевното дело. Освен доживувачкото читање, учениците се повеќе треба да се насочуваат на истражувачко читање (читање според истражувачки задачи, читање од различни перспективи и сл.) и да се оспособуваат да го искажат своето доживување на уметничкото дело, да ги увидат елементите од кои делото е сочинето и да ја разберат нивната улога во изградбата на светот на делото.

Наставникот мора да води сметка за стекнатите знаења на учениците во претходните одделенија при усвојувањето на знаењата за книжевнотеориските поими. На јазичко-стилските изразни средства им се приоѓа од доживувачко гледиште; ќе се тргнува од предизвиканите уметнички впечатоци и естетските сугестии, па потоа ќе се истражува нивната јазичко-стилска условеност.

Покрај корелацијата помеѓу текстовите, неопходно е наставникот да воспостави вертикална корелација. Наставникот претходно обврзително се запознава со содржините на предметот Македонски јазик са елементи на национална култура од претходните одделенија заради воспоставување на принципите на поступност и систематичност.

Наставникот, исто така, треба да ги познава содржините на другите предмети обработувани во одделенската настава и во петто одделение во основното училиште, кои се во корелација со предметот Македонски јазик со елементи на национална култура. Така, хоризонтална корелација наставникот воспоставува, пред сè, со наставата по Историја, Ликовна култура, Музичка култура, Верска настава и Граѓанско оспитување.

Меѓупредметното поврзување – интеграцијата во рамките на програмата е насочена кон откривање, покажување на географската карта на местата кои се споменати во книжевните дела, од историскиот аспект да се дискутира за ликовите кои се опишуваат во книжевните дела, преку музиката да се направи поврзување со некои теориски поими од книжевноста.

ЕЛЕМЕНТИ НА НАЦИОНАЛНА КУЛТУРА

Запознавањето на учениците со основите на историјата на македонскиот народ има за цел да се зачува идентитетот, да се развива љубовта и да се вреднуваат сопствената историја, традиција и култура да се развива интеркултуралноста, почитува и зачувува националното и светското културно наследство, културата и традицијата на другите народи. Со корелација со предметот *историја*, ученикот треба да усвои знаења за отпорот на македонскиот народ против турската власт, како и да изведува заклучоци за поврзаноста на македонската национална историја со регионалната и европската. Пристапот на наставата подразбира не само учениците да ги развиваат основните знаења, туку да ги искористат во развојот на вештината на критичко мислење и изградба на ставови и вредности.

Предметите *граѓанско воспитување* и *верска настава* овозможуваат полесно запознавање традиционалните обичаи на Македонците за Божиќ, Велигден, запознавање со националните празници и правење на компарација со обичаите на другите народи. Корелација е потребна и со *ликовна и музичка култура* при обработката на културно-историските споменици и македонските народни песни и ора.

Наставникот треба да избере и некои додатни содржини кои им се примерени на средината во која учениците живеат, или им одговараат на нивните интересирања (на пример, содржините од минатото на родниот крај на нивните предци, локалната историја, со што кај учениците се постигнува појасна претстава за историското и културното наследство во нивниот крај или крајот на нивните предци). Учењето на областа елементи на национална култура треба кај учениците да створи што појасна слика за причините и последиците на одредени настани.

Сите предвидени теми, треба да се реализираат со адекватни содржини од сродни предмети, посебно од книжевноста. Во реализацијата на исходите голема помош можат да пружат употребата на различни новинарски и историски текстови, историски и географски карти, документарни и играни видео и дигитални материјали, илустрации. Посебно внимание треба да му се посвети

на оспособувањето на учениците за ефикасно користење на информационо-комуникациските технологии (употреба на интернет, правење на презентации, користење на аудио-визуелни материјали и изработка на самостојни работи на учениците).

ЈАЗИК

Во наставата од областа на *јазикот* учениците се оспособуваат да имаат правилна усна и пишана комуникација на македонски стандарден јазик. Затоа барањата во оваа програма не се насочени само на усвојување на јазичните правила и граматичките норми, туку и на разбирање на нивната функција и на правилна примена во усното и писменото изразување.

Кога во содржините на програмата се наведуваат наставни единици кои учениците ги имаат обработувано во претходните одделенија, се подразбира да се провери степенот на усвоеноста и способноста за примена на порано обработеното градиво. Повторувањето и вежбањето на нови примери треба да претходат на обработката на нови содржини, со што се обезбедува континуитет во работата и систематичност во поврзувањето на новото градиво со постоечките знаења.

Нужно е наставникот секогаш да ја има на ум пресудната улога на систематските вежбања, односно дека наставното градиво не е усвоено додека добро не се увежба. Тоа значи дека вежбањата мора да бидат составен чинител на часовите кога се обработува наставното градиво, применува наученото, повторуваат и утврдуваат знаењата.

Граматика

Основно програмско барање во наставата по граматика на учениците јазикот да им се претстави и толкува како систем. Ниедна јазична појава не би требало да се изучува изолирано, вон контекстот во кој се остварува нејзината функција (во секоја погодна прилика знаењата од граматика можат да се стават во функција на толкување на текст, како уметнички така и научнопопуларен). Една од особено функционалните постапки во наставата по граматика се вежбања засновани на користење на примера од непосредната говорна пракса, што наставата по граматика им ја приближува на животните потреби во кои применетиот јазик се појавува како сестрано мотивирана човечка активност. На овој начин кај учениците се развива и свест за важноста на културата на говорот, која е неопходна во секојдневниот како дел од општата култура, а не само како дел од наставната програма.

Наставата по морфологија подразбира заокружување на знаењата за градењето на глаголските облици. Како нови содржини се усвојуваат: градењето и значењето на неличните глаголски форми (глаголската л-форма, глаголскиот прилог, глаголската именка, глаголската придавка), сегашното време, минатото определено невршено (имперфект) и минатото определено свршено време (аорист), заповедниот начин (значење и употреба). Неопходно е да се поврзат новите содржини со градивото обработено во претходните одделенија, па да се систематизира поделбата на видовите на зборовите со усвајување на нови содржини: сврзници, честички, извици...

Наставата по синтакса подразбира воведување на поимот синтагма и воочување на главниот и зависниот член во нејзината рамка. Се воведува поимот комуникативна и предикатска реченица. Мора да се укаже на надреденоста на поимот (комуникативна реченица) и да се покаже односот на овие два типа реченици (една комуникативна реченица може да содржи повеќе предикатски реченици).

Правопис

Правописните правила се усвојуваат со систематски вежбања, па е неопходно поврзување со адекватни теми и на часовите по граматика и на часовите по книжевноста.

Во врска со усвојувањето на видовите на речениците, неопходно е да се обработи интерпункцијата, првенствено, запирката. Потребно е јасно да се наведат правилата кога запирката мора да

се пишува, а кога е необвртителен знак или одлика на стил. Поврзувањето на содржините од граматика и книжевност се врши со анализирање на употребата на запирката во одделни реченици и воочување на употребата на запирката во книжевните дела. Во основни црти потребно е да се укаже на специфичноста на книжевноуметничкиот стил, каде понекогаш, како резултат на креативноста на писателот, намерно не применуваат правописни правила (особено во поезијата). Пишувањето на кратенки се однесува на обновување на наученото во врска со кратенките, но и на проширување на типовите на кратенки.

Правописните правила се усвојуваат со систематски вежбања (правописни диктати, исправка на грешки во даден текст, тестови со прашања од правопис итн.). Исто така, учениците треба да се поттикнуваат сами да ги воочуваат и исправуваат правописните грешки во СМС комуникацијата, како и во различни видови на комуникација преку интернет. Покрај тоа, учениците треба да се упатуваат на служење со правописот на македонскиот јазик.

Ортоепија

Ортоепските вежбе не треба да се реализираат како посебни наставни единици, туку со адекватни теми од граматика, како и на часовите по книжевност и елементи на национална култура. На ова ниво ученици треба да го воочуваат акцентските целини правилно да ги обележуваат акцентираниите слогови. Доколку за тоа постоја можности, наставникот би требало да пушта снимки на правилниот изговор и да укажува на разликите во изговорот. Учениците треба да се навикнуваат да го препознаваат, репродуцираат и усвојат правилно акцентираниот говор, а на местата каде се отстапува од акцентската норма да го разликуваат стандардниот акцент од акцентот во дијалектите.

ЈАЗИЧНА КУЛТУРА

Развивањето и унапредувањето на јазичната култура претставува една од најважните задачи на наставата по *Македонски јазик со елементите на национална култура*. Една од основните задачи на наставата по јазична култура се однесува на усовршувањето на јазичките изразни средства кај учениците, а нејзина крајна цел е учениците да бидат оспособено за воспоставување на квалитетна и целесходна комуникација. Областа *Јазична култура* опфаќа усно и писмено изразување. Наставната работа во оваа област се реализира во содејство со другите области на предметот Македонски јазик со елементи на национална култура, како и со самостојни наставни единици. Во повратна насока, обработката на книжевен текст, работата на граматиката и елементите на национална култура мораат да вклучуваат и содржини за негување на културата на усното и писменото изразување кај учениците.

Наставата ќе биде поочигледна и поефикасна ако се анализираат снимени кажувања и читања. При реализацијата на наставните содржини пожелно е да се користат и современи информациско-комуникациски технологии (на пример паметна табла, компјутер и видео-бим и сл.).

На оваа возраст би требало да се разгледуваат специфичностите на два функционална стила: книжевноуметнички и новинарски. Учениците би требало да се поттикнуваат во зададен наменски креиран измешан (со книжевноуметнички и новинарски стил) текст пронаоѓат и распределуваат реченици со оглед на тоа дали му припаѓаат на книжевноуметничкиот или новинарскиот стил. Потоа, да пронајдат реченица напишана со новинарски стил во текст кој е напишан со книжевноуметнички стил и обратно. Би требало да ги објаснат сличностите и разликите помеѓу овие два функционална стила, да ги препознаваат и образложат елементите на двата стила во адекватно одбрани текстови, развивајќи ја способноста за разбирање на нивните особености.

Кохерентноста претставува важно обележје на текстуалната структура и упатува на континуитетен карактер на некој текст. Затоа во наставата по јазична култура би требало да се оспособуваат учениците во усна и писмена форма да конципираат состави според насоки што ќе им бидат зададени. На пример, би требало да

составуваат логички осмислени текстови врз основа на зададени зборови со обвртителна употреба на тие зборови; да составуваат текстови чија должина ќе биде ограничена (ограничен број на зборови); во текстот што го составуваат да употребуваат исклучително определени граматички модели или одредена лексика. Исто така, би требало да ги поттикнуваме да осмислат повеќе различни почетоци на текст на иста зададена тема или да осмислат повеќе различни завршетоци на наменски подготвен и според барањето прилагоден недовршен текст; да го менуваат крајот (или други погодни делови) со литерарна предлошка; да воспоставуваат нарушен хронолошки или поредок во зададен текст и слично.

Би требало учениците да се поттикнуваат аргументирано да го образложуваат својот став поврзан со проблемска ситуација во книжевно дело; аргументирано да го образложуваат својот експлицитно изнесен став за некое, за нив, важно прашање; да од мноштво образложенија на некој/нечиј став издвојуваат аргументи со кои тој став е образложен и да отфрлаат делови од текст кои не се поврзани со аргументацијата; со аргументи да искажат зошто не се согласуваат со аргументите на други. Исто така, би требало да се оспособат да ги толкуваат постапките на јунаците во книжевното дело, поткрепувајќи го тоа со аргументи кои происекуваат од текстот.

Еден од основните облици на усно и писмено изразување – опишувањето, представува темелна програмска содржина за усовршување и негување на добрата јазична култура на учениците.

Една од формите на изразување која е во функција на оспособувањето на учениците својот језичен израз да го унапредат, обогатат и прилагодат на одредена комуникативна ситуација може да биде и репортажата. Учениците би требало да се упатат во основните карактеристики на овој новинарски жанр како би можеле да напишат состав во вид на репортажа (на пример, репортажа за училиштето, екскурзија и слично).

Оспособувањето на учениците за успешно читање, користење и разбирање на нелинеарен текст една е од задачите на наставата на језична култура во оваа возраст. Учениците би требало да направат едноставни табели врз основа на зададен текст кој содржи податоци погодни за табеларен приказ; да читаат податоци од табели и да ги толкуваат; да прават едноставни дијаграми врз основа на зададени податоци, како и да толкуваат податоци од едноставни дијаграми и да изведуваат заклучоци врз основа на тие податоци. Би требало да сместуваат содржини на погодни граматички единици во табеларни прикази и врз основа на податоците од нелинеарен текст да состават линеарен текст и друго.

Имајќи го во вид влијанието на медиумските технологии на јазикот, во текот на наставата по јазична култура би требало учениците се поттикнуваат да применуваат експлицитна норма и кога комуницираат со посретство на современи информациско-комуникациски технологии. Учениците би требало да се поттикнуваат, на пример, да анализираат имејл/SMS пораки, воочувајќи ги во нив грешките во однос на нормативните правила и да ги исправуваат грешките.

Применувањето на различни стратегии на читање поврзано е со разбирање на прочитаното и со успешно читање на текст. Затоа во наставата по јазична култура би требало учениците да се поттикнуваат, на пример, да воочуваат разлики во функциите и квалитетот на различни типови на читање; да дефинираат ситуации во кои би требало да употребат некоја стратегија на читање; да вежбаат брзо, временски ограничено да пронајдат информации за зададен текст; да толкуваат доживување на прочитан текст; да разликуваат аргументи од коментари во рамките на истражувачкото читање; аргументирано да образлагаат читачко доживување.

Говорната вежба во потполност да би ја остварила својата улога во наставата по језична култура, потребно е да биде прецизно испланирана, добро подготвена и детално организирана. Со говорните вежби треба да се укажува и на основните одлики на правилниот и добриот говор (не е важно само што се кажува туку и како се кажува), како и на најчестите грешки како што се употреба на непримерене лексике и сл. На оваа возраст најпогодни можат да бидат следните говорни вежби: интерпретативно-уметнички

(изразно читање, рецитирање); вежби на аргументирање (дебатен разговор).

Правописните вежби претставуваат најдобар начин да се научат и проверат правописните правила, како и воочените недостатоци да се отклонат. На ова возраст најдобор е да се применуваат и прости и сложени правописни вежби кои се погодни за совладување како само на едно правописно правило од една правописна област, така и за повеќе правописни правила од неколку правописни области. Адекватни можат да бидат следните правописни вежби: диктат, исправување на правописни грешки во текст; глаголски облици; електронски пораки.

Различни видови на јазични вежби потребно е да се бираат според интересирањата на учениците или во контекст со наставната содржина. Тоа можат да бидат: дополнување на текст; обележување на комуникативни реченици во текст; искажување на реченичен член на повеќе начини. Со примена на јазички вежби кај учениците се создава навика да промислуваат и да бараат адекватен језичен израз за она што сакаат да го искажат (во зависност од комуникативната ситуација) и се зголемува фондот на таквите изрази во нивниот речник, со особен нагласок на фразеологизмите (примерите да се земаат од обработени текстови).

Говорните, правописните, лексичко-семантичките, стилските вежбе треба да се планираат и реализираат со цел на развивање на јазичкото мислење, унапредувањето на културата на изразувањето и негувањето на формите на учтивост.

Правописните вежби треба добро да се припремат поштувајќи го принципот на постапност, како при учењето на правописните правила, така и при проверката на наученото. Стекнувањето на правописните навик може да се спроведува со организирање на квиз, со диктат, со самостојно пишување, со дополнување на текст...

Учениците треба да се поттикнуваат и навикнуваат јасно, прецизно и промислено да се изразуваат бирајќи зборови и изрази со лексичко-семантички вежби и стилски вежби, со што се постигнува и обогатување на речникот на учениците.

Обврзателно е да се изработат две школски писмени задачи.

III. СЛЕДЕЊЕ И ВРЕДНУВАЊЕ НА НАСТАВАТА И УЧЕЊЕТО

Во севкупното планирање на содржините на предметот *македонски јазик со елементи на национална култура* треба да се вклучуваат и планирања кои се поврзани со вреднување на постигањата на учениците за време на реализацијата на програмата на наставата и учењето и на крај од определени образовни периоди. Тоа подразбира дека вреднувањето треба да биде дел од дневните, месечните и глобалните планирања. Следењето и вреднувањето на резултатите на напредувањето на ученикот е во функција на постигнувањето на исходите, а започнува со иницијална проценка на нивото на кое се наоѓа ученикот во однос на тоа ќе се проценува неговиот понатомошен тека на напредувањето.

Дијагностичкото проверување на почетокот на годината има за цел да се спознае состојбата поради квалитетно планирање и реализација на програмата. Дијагностичкото проверување може да се спроведе на различни начини: дијагностички тестови, со усни

прашања подготвени од наставникот, со усни прашања подготвени од учениците, со пишување на кратки состави и сл. На овој начин се добива слика за предзнаењата на учениците.

Во текот на наставата се препорачува формативно следење кое ќе овозможи формирање на објективни описи како повратна информација за постигањата на ученикот во определен временски период.

Секоја активност е добра можност за проценка на напредувањето и давање на повратни информации. Секој наставен час и секоја активност на ученикот е можност за формативно оценување, односно регистрирање на напредокот на ученикот и упатување за понатамошните активности поради напредување.

Формативното вреднување е составен дел на современиот пристап на наставата и подразбира проценка на знаењата, вештините, ставовите и однесувањето, како и развивање на соодветни компетенции во текот на наставата и учењето. Формативното мерење подразбира прибирање на податоци за постигањата на ученикот и изработка и водење на портфолио на ученикот (регистар за секој ученик, мапа на напредување), што подразбира:

- собирање и бележење на показатели (активности на ученикот, непосредна комуникација, реализација на задачи, домашни задачи, писмени вежби, презентации, детски творби, искази, опишувања, раскажувања, прераскажувања и сл.) за секој ученик посебно;
- однапред подготвени евалвациони листи за секој ученик, кои се пополнуваат по конкретна активност или студии на случај, при што наставникот ја бележи фактичката состојба;

- инструменти кои се однесуваат на секое програмско подрачје поединечно и во кои наставникот внесува податоци за постигањата на ученикот во однос на сите развојни аспекти (интелектуалните, емоционалните и психомоторичките) кои се поттикнуваат со програмата и насочени се кон проверката на остварените исходи.

Проверувањето на знаењето треба да се реализира со разни постапки и форми: усно, преку говорни, писмени, стилски вежби, сликовно-писмени вежби, вежби со подвлекување, заокружување; домашни задачи, истражувачки задачи, практично преку презентација и сл.

Врз основа на сите податоци добиени со следењето на постигањата и формативното оценување, наставникот ја опишува развојната состојба за секој ученик одделно, во рамките на секое програмско подрачје, а на крајот на првото и второто полугодие со сумативно вреднување, со описна проценка.

Портфолиото на ученикот, со прочистени и селектирани податоци, продолжува да се води во наредното одделение.

Портфолиото треба, во текот на целата година, да им биде достапно на родителите за да можат да ги следат напредувањето и постигањата на своите деца.

Работата на секој наставник се состои од планирање, реализирање, следење и вреднување. Освен постигањата на ученикот, важно е наставникот континуирано да ги следи и вреднува процесот на наставата и учењето, себе си и сопствената работа. Сè што ќе се покаже како добро и корисно, наставник и понатаму ќе го користи во својата наставна пракса; сè што ќе се покаже као недоволно ефикасно и ефективно, би требало да се унапреди.

3. VLAŠKI GOVOR SA ELEMENŦIMA NAŦIONALNE KULTURE

Numilji lu kurs   **VUORBA ŠĪ KULTURA VLAHA**

Cilju lu invacatu lu *Vuorba šĭ kultura Vlahu* je sĭ sã intarjaskã pućearja dĭ komunikacĭje a lu skuolarj afit sĭ puoatã sĭngurj sĭ vorbaskã ĩn situacĭje dĭn tuoatãdzĭ šĭ ĩn tjemurj dĭn strukã (ĩn rĭndu ku tjemurlije še ĩs pusã prĭn vuorbã šĭ ĩn fuoarmã dĭ skris), sĭ kaće aluor identĭtetet dĭ etnicĭtjet šĭ dĭ kulturã šĭ sĭ sã kunuoaskã ku elementurlji dĭ tradicĭje, kulturã šĭ adeturlije Vlahilor.

Razu   **Ašapćija**
Fuondu dĭ šasurj prã an   **72 dĭ šasur**

AŽUNSU Dĭpa še oguoaje ku tjema skuolarju o sã puoatã sĭ:	TJEMA	SUCĪNUTU
<ul style="list-style-type: none"> – spunã ruodu lu skrisuoarja dĭ literaturã – analizirjaskã elementurlji dĭ kompozicĭje lu kĭncĭku dĭ lirjikã (struofa, vjersu) – aflje moĭjivu ĩn kĭncĭse – kunuoaskã elementurlji dĭ akustikã šĭ vedearje ĩn sljika dĭ poezĭje – kunuoaskã šĭ sĭ aflje epitjeturlji ĩn kĭncĭk – kunuoaskã šĭ sĭ aflje onomatuoejea – kunuoaskã šĭ sĭ aflje komparacĭja ĩn kĭncĭk – aljagã fuormilji dĭ povãstujit ĩn literaturã – spunã še je ĩnšeputu, še ĩnklšitu, še kulminacĭja, da še dĭsklšitu ĩn tĭjekstu dĭ pruožã – spunã tjema, luoku šĭ vrjeamja kĭn sã lukrã Ńuoa; rĭnditu lu potrivjelurj – spunã karje ĩs junašĭ ĩn tĭjekst – dãskrije kaptarja, gĭndurlji šĭ aja še asĭmt junašĭ ĩn tĭjekst – analizirjaskã aja še lukrã junašĭ ĩn tĭjekst, askultĭndu sã ku argumjenturj dĭn tĭjekst – vadã aja še je dĭ rĭs ĩn skrisuoarja dĭ literature – ĩlustruje krederurlji, adeturlije, kum sã trajit šĭ potrivjelurlije dĭn vrjeamja še a tĭjekst dãskrisã ĩn skrisuoarja dĭ literaturã – aljagã suoarta lu dramã (dĭ teatãr, dĭ televizĭje, dĭ radio) – analizirjaskã elementurlji dĭ kompozicĭje ĩn tĭjekstu lu dramã (ćinu, poivitu, scjena) – kĭnce kĭncĭse vlasãšć dĭn lumnje šĭ dĭ kopij karje ĩs ĩn rĭndu ku aluor anj – skrije o skrisuoarje ku dãskrisu lu junašĭ sĭ aja še sa potrivit ĩn skripsuoarja dĭ literaturã karje a šecĭt 	LITERATURA	<p>LIRJIKA</p> <p>Terminurlji dĭ literaturã Kĭntatuorju šĭ kĭncĭku. Struofa šĭ vjersu ĩn kĭncĭku dĭ lirjikã. Motivurlji ĩn kĭncĭk. Elementurlji dĭ akustikã šĭ vedearje ĩn sljika dĭ poezĭje. Epiteturlji. Onomatuoejea. Komparacĭja (še sã parjekjeašće, vuorba dĭ parjekit, ku še sã parjekjeašće).</p> <p>Lektĭjira – kĭncĭse dã žalje, deskĭncĭku – kĭncĭse pomĭntuluj – kĭncĭse svĭncĭlor – Kĭncĭsilji vlasãšć a lu lumnje or a lu autorj šĭ poecĭ vlasãšć kum aljeaže nastavnjiku.</p> <p>EPIKA</p> <p>Terminurlji dĭ literaturã Al še skrije šĭ al še povĭastuje. Fuorma lu spusu: dãskrisu, povãstujitu; dijaluogu. Fabula: rĭnditu lu potrivjelurj. Junašĭ aj marj šĭ junašĭ aj miš. Karakterizacĭja lu figurj – kum vorbjeašć, kum sã rĭnduje. Karakterizacĭja lu figurj prã etikã; relacĭja ku ajlalc. Suoarta lu povješć dĭ epikã: basnã, povješć dĭ lumnje, povješć skrisã dĭ autorj.</p> <p>Lektĭjira – Povĭectĭij dĭje kopij pĭntru noartĭja bunã - Povješćilji dĭ kopij pĭntru nuoapća bunã, Negotin 2017 – Basnje šĭ povješć vlasãšć a lu lumnje šĭ/or a lu autorj kum aljeaže nastavnjiku.</p> <p>DRAMA</p> <p>Terminurlji dĭ literaturã Ćinu, poivitu, figurilji ĩn dramã. Sorćilji lu dramã. Komjenda – karakteristikurlji.</p> <p>Lektĭjira 1. Žukarĭilji dĭ batrinjeacã (prã aljes). 2. Drama dĭ teatãr, TV or radio.</p> <p>TĖJEKSTURLJI Dĭ NAUKã Šĭ Dĭ INFORMISĪT (aljeasã pĭnã la duoa) 1. Kultura vlasaskã dĭn lumnje. 2. Dĭn vijaca lu anuoštri aj batrinj. 3. Aljesu dĭn kãrc, enciklopedĭje, nuovinj dĭ kopij šĭ dĭ la Internet. 4. Teksturlije dĭn nuovinj (aljesu dĭn „Vuorba nuastrã”)</p> <p>Šĭmãj lektĭjirã dĭ aljes 1. Filmurj prã lĭimba anuastrã 2. Stripurj karje kum aljeaže. 3. Am katat teatru dĭ kopij.</p>
<ul style="list-style-type: none"> – sa fakã deklinacija numinjicĭlor – sa fakã konjugacija verburljilor ĩn vrjemurj noj – sa puatã prã tuaće sa lje potrivjaskã ĩn vorbiturj – sa sã kunuoaskã ku struktura vuorbilor šĭ ku žĭditu lor – sa aflje muadilji vuorbilor – vadã šĭ aljagã vuorbilji ĩnskimbatoarje – vadã šĭ aljagã vuorbilji njeĭnskimbatoarje. 	Gramatika (lĭimba, fonetika, leksikoluogĭja, morfoluogĭja)	LJIMBA (VUORBA)
<ul style="list-style-type: none"> – sã askulće ku skripsuoarja vlasaskã (ćirilica šĭ latinica) kĭnd skrije la „vuorbje aljeasã”. – sa skrije dirĭept lĭimbilji strĭnje, diftongurj uo/ua šĭ žumaglasiluor ĩmpreunaće (ĭã) ĩn aorist 	Skrisu dirĭept	<p>Prnovacatu: aoristu šĭ imperfektu Invacatu: Vrjeamja verburljilor: imperativu, potencĭjalu, futur II Deklinacija numinjicĭlor Morfoluogĭja vuorbilor: radašĭna vuorbi, prefiks, sufiks, demĭnutiv, augmentativ, hipokoristik, pejorativ Sĭntaksa: Vuorbilji ĩnskimbatoarje: numiturilji, adusaturilji, pronumiturilji, numjeri, verburlji. Vuorbilji njeĭnskimbatoarje: adunaturilji, propusurlji, lĭjegaturilji, vorbiturilji šĭ zbjeraturilji.</p> <p>Skrisu lu glasurj ã, ĭ, dz, Ń, ž (ã, ĭ, dz, Ń, ž) Skripsuoarja Vlahu – ćirilica. Skripsuoarja Vlahu – latinica. Sa skrije dirĭept lĭimbilje strĭnje, diftongurj uo/ua šĭ žumaglasiluor ĩmpreunaće (ĭã) ĩn aorist</p> <p>Vuorbĭtu lu glasurj ã, ĭ, dz, Ń, ž. Intonacĭja šĭ pauzilji ĩn rĭndu ku sĭamnurlji dĭ interpuncĭje; ĩntonacĭja lu spusurlije dĭ ĩntrabat. Artikulacĭja: vorbjeašće sĭ sã audã rãpedĭzituorilji, ĩntĭnj merjekuc da prãurmã mãĭjut (sĭngurj or ĩn grupã)</p>
<ul style="list-style-type: none"> – vorbaskã kum trĭabje glasurlije ã, ĭ, dz, Ń, ž – vorbaskã vuorbilji kum trĭabje šĭ ja sama dĭ ĩtonacĭje – vorbaskã ĩncaljes ĩn rĭnd ku aja kum sã vorbjeašće ĩn aluj luok – šecãskã ĩncaljes tĭjeksturj ku tĭjematikã ĩn mulće fĭjealurj 		

<ul style="list-style-type: none"> – sã azuće ku mäjmulće fuorme dı povãstujit: deskripcija , enterijeru, eksterijeru, pojivitu in priruodã), dijaluogu – vorbaskã njeinpedekat la glumj šı ku telefonu – askulće ku inçaljes tjekesturlji vlasãšć karje lji sã šećesk – askulće suvorbituorju ku inçaljes – inčilpinã tjeckstu vorbit or skris dı aja kum a vadzut šı a simćit karća dın literaturã or la tjemã dın traju dı tuoatãdzı šı dın lumnja visatuoarje – dramatizuje tjeckstu še a šećit šı potrivjeala dın traju dı tuoatãdzı – sã azuće ku vuorbarju la ingazdatu lu aluj fuond dı vuorbje – šećaskã ku inçaljesu tjeckstu skurt šı ušoru skris prã ljmiba Vlahã – dirjept intonirjeaaskã spusu dı dzis, dı intrabat šı dı zbjerat kind šećeãšće tjeckstu – šećeãskã in űeat tjeckstu šı raspunde la intrabãrj ljegeãe dı tjeckst dıpa še šećeãšće – prospunã ku vuorba šı in skrisuoarje prã ljmiba Vlahã filmurlji še a katat; povıastuje ku vuorba šı in skrisuoarje prã ljmiba Vlahã še vjeade prã sljikã/sljis šı dı potrivjelurj – recituje kincıše dı adeturj vlasãšć dın lumnje ljegeãe dı dzı marj – proskrije un tjeckst skurt prã planu še je dat (inskimbatu lu ruod, numãr, vrjeamja, sluogurj...) – skrije la kãre – skrije tjecksturj la tjema lu űkuoalã, drugarije, ferije dı varã šı dı jarnã. 	<p>KULTURA LU LJIMBã/VUORBã</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Povıastujitu – dı aja še lji sa potrivit, dı aja še a vadzut, dı aja še je jrjeu, dı še lji duor. – Inčilpinatu lu grupj dı vuorbj la vro tjemã šı inčilpinat spusu dın vuorbje še is daće. Vorbitu la telefonu – inšeputu šı ogojitu ku vuorba in rındu ku bontuonu. – Bontuonu, rugatu dı azutamint, dijaluogu. – Povãstujitu (in doa, tri spusturj) dı aj dın kasã, komšij, drugarj, űkuoalã šı aja še sã lukrã la űkuoalã, ka šı dı vro potrivjalã karje ij sa potrivit. – Dãskrisu – lu enterijer šı eksterijer, lu uoamenj, űuoavinje, poiviturj in priruodã. – Še űingur gindeãšće dı tjeckstu še a šećit (dı še ma fuost drag šı dı še). – Kapjećenja, autoru, junaku šı kum je jeal. – Reprodukcija lu tjeckstu/povastã askultatã or šećitã, ku azutatu lu plan or űingur reprodukuje. Dãskrisu lu sljikã or vrun lukru in mäjmulće sljis. Reprodukcija in vuorbã or skris lu filurj še is kataće, prã plan še je fakut Dramatizacija lu vrun tjeckst prã vuoe or potrivjealã dın tuoatãdzı. Inonacija dirjaptã lu spusu dı dzis, dı intrabat šı dı zbjerat kind sã šećeãšće tjeckstu. Dikecija šı inonacija dirjaptã lu vuorbje kind sã recituje kincıše dı adeturj vlasãšć. Šećitu in űeat šı raspunsu la intrabãrj dı tjeckstu še je šećit. Ingazdatu lu vuorbarj: <i>vjezbilji dı leksikã šı semantikã</i> (sı dızišem ašı: fužitı dı vuorbj premulće; insamnatu figurativit lu vuorbje; aflatu lu pãrcilji lu spus karje nus); <i>vjezbilji dı stil</i>: (sı dızišem ašı: tjeckstu in vintã povãstujitu frumuos; űabluonu dı situacije ka o fuormã dı katat mejfrumuos spus) – Proskrisu lu tjecksturj skurće prã daćina še je datã (primenjitu lu ruod, numãr, vrjeamja, sluogu...). Skrisu la kãre. Skrisu la tjecksturj la tjema lu űkuoalã, drugarije, ferije dı varã šı dı jarnã. Prezentacija lu tjeckst karje űingurj a skris šı lukru in tim. <p>Kãrcilji: Golubović Slobodan, <i>Vuorbarju: vlaško-srpski rećnik</i>, Bgd, 2013. Golubović Slobodan, <i>Vuorbarju: srpsko-vlaški rećnik</i>, Beograd, 2016.</p>
<ul style="list-style-type: none"> – sa aflje kum sa trajit vrodatã šı kum am dotrajit in vrıamja Turšilor – sã audã povješć dın mitologija Vlahilor šı sa aflje dã karje arıtarj sa povastujitt vrodatã – sa kunuãskã obiçãjurlji anuaštre šı kum sa fakut adeturjlji – sa in vjeãã kum sã gaćešće vro minkarje batırnjaskã – sa kunuãskã povješć dã uaminj kunoskuc 	<p>ELEMENTURLJI Dı KULTURã Šı TRADICıJE</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Povješć dın vrjemja Turšilor šı istorija nuastrã dın vrjemja aja – Traju al dã vrodatã – Mitologija – Adeturj šı obiçãjurj – Muzika dã vrodatã – Uaminj kunoskuc – Minkarja dã vrodatã <p>Kãrcilji dı azutat: – Проф др Перих Миодраг, <i>Власи североисточне Србије</i>, Петровац на Млави 2014. – Голубовић Милена, У свету симбола: анализа ритуала „узимања” Ускреса у селу Дубока, <i>Митолошки зборник 32</i>, Рача, 2014.</p>

Terminurlji dı kjeaje lu sućınaturã: literatura, ljmiba (vuorba), kultura lu ljmibã (vuorbã), elementurlji dı kulturã šı tradicije.

PROGRAMU Dı EDUKACıJE Šı İNVACAT

Dı AŠAPCILJA RAZ Dı İNVACAMİNTU Šı VãSPITUJITU

KORELACıJA KU ALĆE KURSURLJ

Istuarja
Geografija
Muzika
Likuovno
Krjedearja
Građansko

INSTRUKCıJE Dı REALIZACıJA LU PROGRAM

Programu dı edukacije šı invacatu lu *Vuorba šı kultura Vlahã* are patru tjeme: literatura, ljmiba/vuorba, kultura lu ljmibã/vuorbã šı elementurlji lu tradicije šı kulturã. Šasurlji nu ar trãbuji sı sã ĩnpartã prã tjeme, ma la tuot űasu trıabje luvat sama dı kultura lu vuorbitu űkuolarilor šı dı kultura Vlahilor in Sırbije ku akćentju la tradicije šı adeturjlji lumnji. Tuoãće alje patru tjemj is propljećıće šı njiš una nu sã puoãće invaca űingurã firdã korelacije ku aljelalće tjemj.

Programu dı edukacije šı invacatu lu *Vuorba šı kultura Vlahã* je fundat prã azunsurj, prã procesu dı invacat šı aja la še űkuolarji azung. Azunsurlji is dãskrisu lu űcutu, lukru, stavurj šı vrjedujealje integrisıće, karje űkuolarju formirjeãšće, larzeãšće šı adınkjeadzã prın aããšća tjemj.

I. PLãNIRJITU LU EDUKACıJE Šı İNVACAT

Programu dı edukacije šı invacat ku fokusu prã azunsurj lu nastavnjik dıã mäjmarje slobuoadã, mäjmultã pućearje in kreacije šı pro-

gındıtu lu edukacije šı invacat. Nastavnjiku je ašı sı apruoapje programu še je dat lu aja še trıabje lu aluj raz in rındu ku: nivou kıt sã űćıje vuorba Vlahã, űkuolarji in raz šı aluor karakteristikurj; kãrcilji dı invacat šı alće materijalurj dı edukacije ku karje o sı sã askulće.

Programu dı edukacije šı invacat ku fokusu prã azunsurj lu nastavnjik dıã mäjmarje slobuoadã, mäjmultã pućearje in kracije šı progındıtu lu edukacije šı invacat. Nastavnjiku je ašı sı apruoapje programu še je dat lu aja še trıabje lu aluj raz in rındu ku: nivou kıt sã űćıje vuorba Vlahã, űkuolarji in raz šı aluor karakteristikurj; kãrcilji dı invacat šı alće materijalurj dı edukacije ku karje o sı sã askulće; tehnika, alatu dı edukacije šı medij karje jeastã in űkuoalã; resursurlji, puoćerilji, ka šı aja še trıabje lu luoku unde je űkuoala. Pornjind dı la azunsurj šı sućınaturilji karje is daće nastavnjiku mäjıntınj faše aluj planu dı an, un plan dı lukru in global dın karje praurmã o sı fakã šã planurlji dı operativã. Azunsurlji definisic prã tjemj ušurjeadzã lu nastavnjik operacionalizacija lu azunsurj la nivou lu tuoatã lekcija. Dı la nastavnjik sã ašćatã dı tuoatã lekcija, in faza lu plãnırjitu šı skrisu lu sprimiturã dı űas, sı definisaskã diferencirjıće rezultaturjlji karje trıabje sı fije šı aja in tri nivuorj: aãalja la karje tuoc űkuolarji trıabje sı azungã, aãalja la karje trıabje sı azungã mãjdotuoc űkuolarji šı aãalja la karje trıabje sı azungã numa vrunji. Aša indırjekt sã faše o relacije ku standardurlji la tri nivuorj. La planırjit trıabje sı sã ajbje in gınd kã rezultaturjlji karje sã ašćatã nus tuotuna, unji sã mäjısuor šı mäjıut realizuj, dar dı mäjmulće (mıjkusama dı tjema dı edukacije, literatura) trıabje mäjmultã vrjeamje, mäjmulće aktivnosturj šı lukru la mäjmulće tjecksturj. In faza lu planırjitu lu edukacije šı invacat trıabje sı sã ajbje in gınd kã je karća dı invacat alat dı edukacije šı nu determinisãšće aja še sućınje kursu. Dısprã aja trıabje selektujit aja še sućınje karća dı invacat. Prınga karća dı invacat, ka izvuoru lu űcutu, nastavnjiku trıabje sı arıãće lu űkuo-

larj šī alce izvuoarā. Kīnd sā planirjeašce procesu dī edukācije trīabje purtat grīza dī aja še škuolarji šciu, dī aluor iskustvā, pučearja lu aluor intelekt šī dī še sa interjeasuje.

Akcjentu trīabje pus la īngazdatu lu vuorbarj šī ku azutatu lu potrivjelur dī kulturā šī dzīlje marj, karje sā fak īn vrun luok, ku cilju šī sā kunuoaskā ku traju Vlahilor dī vrodātā, aluor tradicije šī kulturā. Sā krišeašce sī sā fakā komparācije īntrā aja kum sā īnsamnā dzīljlī marj la Vlasīnj šī la Sīrbj, or la alce etnicitjeturj ku karje Vlasi trajesk īn vrun luok.

II. REALIZĀCĪJA LU EDUKĀCĪJE ŠĪ ĪNVACAT

LITERATURA

Programu dī literatūrā je fakut dīn tjekesturj karje īs rīndujic prīn rodurj lu literatūrā – *lirjika, epika, drama* ku dodatu lu tjekesturj aljeasā fīrdā fikcīje, karje popularizāsk nauka šī karje informišāsk. Aljesu lu tjekesturj je lasat lu nastavnjīk, da trīabje sī fīje īn rīndu ku anji lu škuolarj.

LUKRU KU TJEKSTU

Sā aljeaže: povasta (dīn lumnje, alu autor), basna, kīncīku, šumjels, rāpjedzīturj.

Šečitu – lu povješc vlašāc skurcē, tjekesturj dīn literatura frumuosā, kīncīse, basne. Vježbujitu lu šečitu frumuos šī īncaljes, karje je apruoapje lu vuorba dī tuoatādā. Kīnd sā lukrā kīncīku trīabje vježbujit šečitu frumuos šī recitujitu.

Dī la škuolarj dīn asta vrstā sā ašcatā, sī šcīje sī vadā rīndu lu potrivjelurj, junaši šī aj dī lāturj, vrjeamja šī luoku unde sā potrivješce, īnseputu, īnklišitu šī dīsklišitu lu lukrarje, dāskrisu lu īnokuolu šī uoamenji; porīnšīlji lu šumjels; kīrīšitura lu basne sī sā adukā īn relacīje ku potrivjelurj dīn vijacā. Sī vadā elementurli dī fantastikā īn povješc šī kum īn basne aja še sā povīastuje īnsamnā altāse.

Īn ašapcīlja raz kīnd lukrā kīncīšīlji škuolarji sā īnvacā sī kunuoaskā onomatuopeja, komparācija, da šī sā raznjaskā epiteturli. Sā ašcatā kā puot sā īj kunuoaskā šī sā īj determinjirjaskā. Trīabje sā šcīje sī vadā motivurli īn kīncīk, šī sljīšīlji dī poezīje.

Īn ašapcīlja raz, kīnd sā lukrā tjekesturli dī pruožā, akcjentu sā punje la karakterizācija lu junaš dī etikā. Sā īndamnā vuorba la tjemā kum īs junaši karje īs dāskriš īn tjekesturj.

Tjekesturli karje īs dodac lu program trīabje sī ažuce lu nastavnjīk šī kīnd lukrā lekcījlī dīn gramatikā, ka šī kīnd lukrā materjalu dīn kultura lu ljmībā/vuorbā. Tjekesturli karje nu lukrā, nastavnjīku trīabje sī īnbije lu škuolarj sī šečaskā īn vrjeamja sluobīdā.

Prīnga korelacīje īntrā tjekesturj nastavnjīku trīabje sī fakā šī korelacīja īn vertikālā. Nastavnjīku trīabje sī fīje kunoskut ku sucīnatura lu „Vuorba šī kultura Vlahā” dīn razurli dīnīnj dīsprā principu lu gradācije šī sistematizācije.

Nastavnjīku trīabje sī kunuoaskā kultura dī tradicīje šī sufljet alu Vlasi dīn Sīrbije.

Korelacīja īn horizontalā nastavnjīku faše, mājīntīnj, ku kursu lu ljmība šī literatura sīrbaskā, īstuurija, likuovno, muzika, krjedearja šī gradānsko.

Ažunsurli ljegac dī tjemā lu literatūrā īs fundac la šečit. Dīpa še šeček tjekestu, škuolarji sā īnvintā sī skrīje un tjekest īn karje o sā daskrīje še sa lukrat īn tjekestu al šečit. Mulce fuoarmje dī šečit je aja še trīabje lu škuolarj sī tunje īn lumnja lu kārcīlji dī literatūrā. Dīpa še šeček škuolarji sā īnvintā sā reprodukuje aja še a šečit. Aša avjem šī ažuosu karje je šuīt īn aja parce sī škuolarji kīnce un kīncīk vlašāsk.

LJIMBA (VUORBA)

Īn edukācije dī ljmībā/vuorbā škuolarji sā sprīmāsk dī komunikācije bunā īn vuorbā šī skrīs prā vuorba vlašāskā.

Kīnd sā īn sucīnatu lu program vorbjeašce dī lekcījlī lu kraće īn razurli aj dīnaince sā cjeanuje kā aja kīt je īnvacat šī kīt puoaće sī sā askulce ku aja še je īnvacat naince, sā prōinrabā. Pīnā nu sā pornjeašce ku lukru la sucīnatu nou, je lasat luok dī pronojitu šī vježbujitu lu al batrīn īn situācij noj, ku še sā faše lunzeāšce lukru šī sistematikā īn prīnsu lu aja še sā īnvacā nou ku aja še sā šcīje.

Īntuotdīuna nastavnjīku trīabje sī ajbje īn gīnd luoku lu vježbujitu dīn gurā šī ku sistematikā šī ku aja kā lekcīja nu je gatātā dīkā nuje šī bun vježbujitā. Aja arātā kā vježbujitu trīabje sī ajbje parce šī kīnd sā lukrā lekcīja īn realizujitu, īn pronojitu šī īntaritu lu aja še sā īnvacā.

Gramatika (ljmība, fonetika, leksikologija, morfoloogija)

Īn ašapcīlja raz, škuolarji īntarjesk aja še šciu dī vuorbilji īnskimbatooarje sā vuorbilji njeīnskimbatooarje. Aša sā mājkalumnja kunuosk ku struktura lu spus. Īn paksā lji sā arātā prā še sā aljeaže spusu rāsfīrat dīn spusu njerāsfīrat, ka šī spusu ku unu, mājmulc or fīrdā subjekt.

Ka šī īn razurli sa trekut, škuolarju īn ažuosu lu procjesu dī edukācije trīabje sī fīje kādīr sī vadā prā še sā aljeaže vuorba vlašāskā īn aluj luok šī sī o īnparjekjeadzā ku vuorba īn alce krajurj, ka šī ku ljmībilji lu altā lumnje, mājīntīnj ku ljmība sīrbaskā.

Ortografija

Regulatīva dī ortografije sā īnvacā prīstā vježbujitu ku sistjem (dīktatu dī ortografije, īndirjeptatu lu smincīturli īn tjekestu še je dat, tjesturj ku īntrabārij dīn ortografije šī aša). Īn vježbilji dī ortografije, ar fī bun, vrjeamje dī vrjeamje sī fīje šī īntrabārij ku karje sā vjeade kum sā šcīje grafija (kum sā skrīu sluovīlji prā ortografije).

Prīnga aja, trīabje īnvintac škuolarji sīngur sī vadā šī sī īndirjeapce aja še a smincīt īn ortografije prīn komunikācije ku SMS, ka šī prīn alce tīpurj dī komunikācije prīstā Internet.

Ortoepija

Nastavnjīku īntuotdīuna trīabje sī arīaće vrjedujala lu vuorbitu dīrjept, karje sā vjeažbujie ku vježburli dī ortoepije. Ašaša vježb nu sā realizuje ka lekcīje aljeasā, ma prīnga tjemurli dī gramatjīkā; īntonacīja lu spus sā puoaće doparce ljege dī kultura lu vuorbā, vježbujitu lu recitujitu lu kīncīse šī aša. Askultīndu sā ku audio snimāk, škuolarji trīabje sī sā doložaskā sī reprodukuje šī sā ja vuorbitu dīrjept, melodija, dīkcīja...

Njīšce vježb dī ortoepije sā puot vježbujie ku tjemurj dīn literatūrā: aša, artikulācija puoaće sī sā vjeažbujie ku vorbitu lu spusurjealje, atunjš kīnd sā lukrā; akcjentu lu vuorbā, tjempu, ritmu, īntonacīja lu spus šī pauzurli sā puot vježbujie ku šečitu lu glas lu tjekesturj dīn lektjīrā (prā aljesu a lu nastavnjīk or a lu škuolarj, šī aša). Ka o vježbā dī ortoepije trīabje lukrat šī vorbitu dīn gīnd lu īnvacaće tjekesturj dī vjersurj or pruožā (ku ažuotamīntu lu audio tjechnikā).

KULTURA LU LJIMBĀ/VUORBĀ

Īnvaljitu lu kultura lu ljmībā/vuorbā je una dīn mājmarj dačinj lu edukācija dī ljmība/vuorba ku elementurli lu kultura lumnji. Asta tjemā, makrā dīkā je pusā ka o tjemā aljeasā, trīabje sī sā ljeaže dī lukratu lu tjekesturj dī literatūrā ka šī ku īnvacatu lu gramatikā šī ortografije. Tuot aša, šī lukratu la tjekesturj dī literatūrā šī lukru la gramatikā šī ortografije trīabje sī sucīnā pastratu lu kultura spusā šī skrīsā.

Edukācija o sī fīje mājibunā dīkā sā analizirjesk povješcīlji šī šečīturli. Kīnd sā realizuje sucīnatura dī edukācije je bun sī sā askulce ku tehnoloogije nuoj dī īnformācije šī komunikācije (kum īs: table šcutā, kompjuoteru, video-bīmu šī aša...).

Škuolarju sā motivīstāšce sī prospunā aja še īj sa potrvīt, aja še a vadzut šī aja še vrjeu jej, ka šī sī dāskrīje enterijeru, eksterijeru, uoamenjī, žuoavinjlī šī pojīviturli īn prīruodā.

Dī la škuolarj sā ašcatā sī puoaatā sī īntīlpinje grupj dī vuorbje dī vro tjemā šī spusurj dīn vuorbje še īs daće. Trīabje sī šcīje sī spunā še gīndesk dī tjekestu še a šečit (dī še la fuost drag šī dī še), sī spunā kum je numit tjekestu, kum kjamā autuoru, junaku šī aluj vrjedujealje. Trīabje sī šcīje sī dzīkā fala šī sā kaće ažuotamīnt. Sīngur trīabje sī spunā (duoa tri spusurj) dī aluor fraće or suorā, dī drugarj dīn škuoalā, dī vijaca la škuoalā, dī vro šuoava še a petrekut, dī vro potrvījealā karje lji sa potrvījit.

Sā īnvintā šī sā reprodukuje tjekestu or bajkā karje je askultatā or šečitā, ku ažuotamīntu lu plan or sīngur. Dāskrīsā sljīka or lukru prā rīnd ku ažuotamīntu lu īlustrācij karje īs īnparcīce. Reprodukujit filmu še je katat, vro bajkā or predstāvā dī kopij dīn teatār.

Cilju lu vježbilji di vorbit je invaljitu lu kultura lu vorbit. Ku sucinatura karje je bun organizujitã ši proginditã, ŝkuolarju sã moti-visiãŝe di vorbit karje mjeazre kirtã uŝuor, inãaljes, njeinpedekat ši njeaãid vorbit lu ŝkuolarj.

Fuormilji lu bontuon, aja in ljmãbã ku ŝe sã spunje ŝuoava in rindu ku bontuonu are marje parãe in realizacjã lu edukacjã lu kultura ljmibi. Triabje la ŝkuolarj dat in gind di luoku lu bontuonu in vuorbã ši ljmãbã, di manirurjin komunikacjje, triabje spus vrjedujala lu cinutu di vorbitu ši skrisu kalumnja ši ku bontuon. Lu ŝkuolarj triabje spus kã in kuprinsu lu konvencjje lu bontuon mejdeasã is fuormilji di etikjecjje din gurã ši in skris kum is askultatu ku pronumitura Vuoj, etikjeta ku karje sã aratã poŝtojalã kind sã vorbjeaŝe in komunikacjã in lumnje ši di službã, ka ši askultatu in vuorbã ku ekspresije (fuormilji di bontuon): parjerãu, mulcamitu, ŝinstitu, rugamintu. In aŝasilj raz fuormilji di bontuon in vuorbã sã vjeazbuje prin inŝeputu ši gatatu lu vuorbã priŝta telefuon in rindu ku bontuonu. Pringa aja, ar trãbuji invintac ŝkuolarji ŝingurj sã spunã ŝe gindesk di vorbitu/njevorbitu in rindu ku bontuonu.

Cilju lu vježbilji di leksikã ši semantikã je ingazdatu lu vuorbarju lu ŝkuolarj ši aratat kã sã puoaãe askulta ku mãmjulãe vuorbje ši spusur kind sã spunje ŝoava ši inãirjeptat kind nus spusã in kontjekst. Askultindu sã ku aãaŝca vježbj, la ŝkuolarj sã faŝe inviacu sã progindaskã ši sã kaãe mãmjunã frazã di aja ŝe vrjeu sã spunã (in spus nuje dzis or skris. di komunikacjje) ši ingaždadzã fuondu di aŝa frazurj ši vuorbje in aluor vuorbarj. Vježbilji triabje sã fije in rindu ku interesujala lu ŝkuolarj ši sucinatura lu edukacjje. La inãarjitu lu vorbitu inãaljeas ši invintatu lu ŝkuolarj sã gindaskã di vuorbje ši aja ŝe jealje inŝamnã azutã vježbilji ku karje sã inãirjaptã sã nu vobaskã vuorbje premulãe ši vuorbje di protpã. Azutã ši vježbilji ku karje sã aratã ŝe inŝamnã vuorbulji in figurativã, ka ši vježbilji ku karje sã aflã aja ŝe in spus nuje dzis or skris.

Ku vježbilji di stil ŝkuolarji sã inãirjaptã sã ljeazre vuorbilji ši frãzurllji altkum dikãt kum je inãotãduna ši sã aflje aluor potencijalurj. Aluor cilj nuje numa sã sã inãirjeapãe aja ŝe je grjeŝit, ma ši ŝkuolarji sã inã fakã inviacu sã vobaskã ši skrije kum triabje. Ŝcutu di stil ši di aja ŝe sã puoaãe spunja ku ljmiba ŝkuolarji mãmjmult kapitã din tjeksturllji di literaturã, printu ŝe je asta ljegat di edukacjã di literaturã, ma nu triabje sã inãarbarjaskã ku analjiza lu ljmiba ši stilu lu aãaŝca tjeksturj. Lukru la inãaljitu lu ŝcutu di stil a lu ŝkuolarj puoaãe sã sã fundeadzã la tjekst ka un inŝeput di povãstujitu frumuos ši kitat, kã avjem in gind kã in tjeksturllji di literaturã uŝuor sã vjeade stilu kitat ši ku karje puoaãe sã sã askulãe kã formirjeaŝe vuorbilji ši spusurllji in nuoj situacj di komunikacjje.

Prãn mulãe fuormje di ŝeãit ŝkuolarju vjeazbuje dikãtã ši into-nacjã lu spusurj. La inãogacitũ ši vježbujitu lu skris sã ažuunze ku skri-su la kãrc ši skripsuorj.

Ŝkuolarji sã invintã sã ŝeãaskã aja ŝe a skris ši sã ja parãe in pre-zentujitu lu teatru lu kopij.

ELEMENTURLJI LU KULTURã ŠI TRADICJJE

Kunoskutu lu ŝkuolarj ku elemjenturj di istuorija lu etnicitjtu Vlahilor in Sãrbije (ku arja di traj, ku aktivnosturllji in kulturã, invãcamint, krjãearje ši ekonumiãe, ku mãmjarj rjezultatuj in kulturã, ku institucjje ši organizacjje...), sprimitu ši inãijatu la fakturj, ma ši inãaljitu la o relacjje ku emociãe diŝprã tradicjã, kultura, adeturlji ši inviacurllji lu etnicitjtu Vlahilor in Sãrbije (folkluoru, zanaturllji, kultu-ra lumnji, teatru, literatura, muzika, žukariãe di kopij din tradicjje, ade-turllji...), ma nu in rindu ku romantizmu di romantikã, numa ŝuŝit kirtã vrjeamja ŝe vinje, la progrjes ši modernizacjje. Rãdzãmac di vrjeamja ŝe a trjekut katãm la vrjeamja ŝe vinje. In aŝasilja raz akcentu je la istorija Vlahilor din Vaku al mižloŝin. Di realizacjã lu asta tjemã lu ŝkuolarj triabje sã sã sprimaskã fakturllji di komunitjtu Vlahilor in Sãrbije (luokurllji, institucjje ši organizacjje, lumnja kunoskutã, numilji, pronumilji, poljikra...), da ši di ljegaturllji ku alãe etnicitjtu ši kulturj, di aja ŝe Vlasi a dat lu aãta okuol (in prosvjetã, kulturã, arhitjekturã...). In rindu ku aja kit sã puoaãe sã sã ŝkuolarji prindã in žuokurj vlasãŝc karje is in rindu ku aluor anj, da sã ŝcãje ši prã ŝe sã kunoaŝe puortu vlasãsk, sã inŝãmnye la dzilje marj (sã lje bãrbarjaskã ku a lje sãrbjeŝc), sã kunoas-kã inviacurllji ši adeturlji Vlahilor di tradicjje.

Korjelacjã di horizontalã in asta tjemã nastavnjiku puoaãe sã fakã ku edukacjã di ljmiba ši literatura sãrbaskã, istorija, geografija, likuov-no, muzika, edukacjã di krjãearje ši vãspitujitu di oraŝianj.

Nastavnjiku triabje sã sã kinuje sã sã identitjtu ši poŝtojala lu et-nicitjtu vlasãsk pazaskã uŝuor, nu ku vorbiturj ši frazurj, ma in situacj di nu toatãdzã sã inãreãonje fakturllji ku emociãe, ši dia marje luok lu prava lu etnicitjtu ši prava lumnji, lu poŝtojalã inãrã etniãe, lu tole-rancjje ši interakcãe.

Kum sã realizujeaŝe programu

Inãotãduna triabje sã sã ajbe in gind adãntinje daãinã lu kurs: sã inãveacã ŝkuolarji frumuos sã vobaskã vuorbã vlasaskã, frumuos sã ŝeãaskã ši skrije. Mãmjmult bagat di sama ši la aja ŝe ŝkuolarju ŝcãje in-tinã, diŝprã ljegat di aja ŝe sã ŝcãje. La tuot ŝasu nastavnjiku triabje sã sã askulãe in edukacjje ku procedura diferencirjã, kã ŝkuolarji nus di o samã ši nau tuotuna kompetencjje di ljmibã.

Atmosfjera la ŝas triabje sã fije relaksirjã, sã kaãe o relacjje di partnerj inãrã ocitul/nastavnjik ši ŝkuolarj kum sar mãmjuŝuor trjeŝa bari-jera lu psihã la aktivizacjã lu puãearja lu vorbit ši inviacurj. Tuot ŝe sã lukrã di ljmibã sã demonstrirjeaŝe in kontjekst, nu sã skuoãe dinã-turj. Kind sã vjeazbuje puãearja di vuorbã dominirjesk dijaluogurllji in mãmjulãe fuoarmje in interakcãe lu nastavnjik ku ŝkuolarju ši ŝkuolar-ju ku ŝkuolarj. La vuorbã sã katã sã nu fije komplikujit, sã fije njeinŝiljt ši sã sã spune kum triabje.

III. PETRJEKUTU ŠI VRJEDUJALA LU EDUKACJJE ŠI INVACAT

Petrjekutu ši vrjedujala lu progrjesu ŝkuolarilor sã lukrã prã Pra-vilniku dã vrjedujala lu ŝkuolarj pinã la aoptlja raz.

Petrjekutu ši vrjedujala lu progrjesu ŝkuolarilor sã lukrã di sã puoaãe ažuuns la ažuunsurj, da inãeapje ku ocjena dinãtinã lu nivou la karje je ŝkuolarju ši in relacjje ku karje sã ocjenjeaŝe kit progrjes a avut ši ŝe ocjenã o sã ajbe. Fijekarje aktivnuost arje potencijal di procjenjitu lu aja kit sa mãrs nainãe ši di sã sã kapiãe informacjje napuoj. Tuot ŝasu di edukacjje ši aktivnuosturllji lu ŝkuolarj je ŝansa di sã sã formirjaskã ocjenã, di sã sã registruje kit ŝkuolarju a mãrs nainãe ši sã sã spunã ŝe triabje inãmãj sã lukrje.

Formirjitu lu ocjenã je un nou princip in edukacjje karje sucinje procjenujitu lu aja ŝe sã ŝcãje, ŝe sã puoaãe, cinutu ši rindu la lukru, ka ši inãarjitu lu kompetencj di vrjeamje lu edukacjje ši invacat. Mãsuratu la formirjitu lu ocjenã sucinje astrãns la fakturj di aja ŝe ŝkuolarji a lukrat, a mãmjeasã is aãaŝca tjehnjike: realizacjã lu daãinã in praksã, petrekutu ši inŝamnãtu lu aja ŝe ŝkuolarji lukrã di vrjeamje di edukacj-je, komunikacjã inãrã nastavnjik ši ŝkuolarj, registru di tuot ŝkuolarju (mapa di progrjes) ši aŝa. Rjezultaturlji lu vrjedujalã ku formirjitu lu ocjenã la kãpatãnu lu ciklusu di edukacjje triabje sã fije dat inãruuna in ocjenã ku numãr.

Lukrã lu nastavnjik sã sucinje din plãnirjit, realizujit, petrjekut ši vrjedujit. Nastavnjiku triabje inãinuitjet sã petrjakã ši ocjenjaskã diferencirjã pringa aja ŝe ŝkuolarji a fakut, ši procjesu lu edukacjje ši invacat, ka ši prã jeal ŝingur ši aluj lukru. Ku tuot ŝe sã aratã bun ši ŝe azutã, nastavnjiku o sã sã ažuãe ku aja in aluj praksã di edukacjje, da tuot ŝe sã aratã ka njedastul bun ar trãbuji ogodit sã fije mãmjun.